

NTtoK

Nederlands Tijdschrift *tegen de* Kwakzalverij

JAARGANG 132 | 2021 | 2

Symposium

Bakerpraatjes 2.0.

Het Nederlands Tijdschrift tegen de Kwakzalverij (v/h Actieblad, v/h Maandblad tegen de Kwakzalverij) is een uitgave van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, vereniging tot evaluatie van alternatieve behandelmethoden en tot bestrijding van kwakzalverij

ADVIESRAAD

Prof. dr. J. A. den Boer, hoogleraar biologische psychiatrie
Prof. dr. P. Borst, emeritus hoogleraar klinische biochemie
Prof. dr. D. D. Breimer, emeritus hoogleraar farmacologie
Prof. dr. K. Kramers, hoogleraar medicatieveiligheid
Prof. dr. W. M. J. Levelt, emeritus hoogleraar psycholinguïstiek
Prof. dr. F.J. van Sluijs, emeritus hoogleraar chirurgie gezelschapsdieren

REDACTIE

B. van Dien, ntt.dk.r@xs4all.nl

Aanleveren van kopij, maximaal 1500 woorden, in Word. Afbeeldingen dienen als aparte bestanden aangeleverd te worden, elektronische figuren tif- of jpeg-format, minimaal 600 pixels. De redactie behoudt zich het recht voor artikelen en brieven te redigeren en in te korten. De auteurs verlenen impliciet toestemming voor openbaarmaking van hun bijdrage in de elektronische uitgave van het Nederlands Tijdschrift tegen de Kwakzalverij.

Jaarabonnement: € 37,50

Losse nummers: € 9,50

ISSN: 1571-5469

Omslagtekening: Baker©Oude kraamgebuiken. Maria van Loen, Uitgeverij Helmond, 1981

Vereniging tegen de Kwakzalverij opgericht 1 januari 1881
Correspondentieadres: Postbus 15682, 1001 ND Amsterdam
tel: 0653327764, e-mail: secretariaat@kwakzalverij.nl

BESTUUR

Voorzitter: N. Terpstra, huisarts, Venhuizen
Secretaris: mw. C.J. de Jong, anesthesiologe, Amsterdam
Penningmeester: drs. R. Giebels, econoom, Amsterdam

LEDEN

G. R. van den Berg, psychiater n.p., Amsterdam
Dr. M. J. ter Borg, MDL-arts, Veldhoven
S. Cohen, AIOS psychiatrie, Amsterdam
Dr. T. P. C. Dorlo, farmacoloog, Amsterdam
Prof. dr. M. W. Hengeveld, emeritus hoogleraar psychiatrie, Leiden
Mw. drs. S. J. M. Josephus Jitta, docente Italiaans, Amsterdam
Drs. D. Kooi, scheikundige, Aalsmeer
Dr. J.T. Lumeij, veterinaire geneeskundige, Houten
Prof.dr. L.J.A.Stalpers, radiotherapeut, Amsterdam
Mw. dr. Y.H. Tak, apothekeres, Utrecht
Dr. H.M. Vemer, gynaecoloog n.p., Heilige Land Stichting
Mw. dr. ir. C.A. Vietsch, architecte, Vlaarding
M. A. Westerou van Meeteren, medisch-juridisch adviseur, Vught

JURIDISCH ADVISEUR

Prof.mr.dr. J.H. Hubben, emeritus hoogleraar gezondheidsrecht/Of counsel bij Nysingn advocaten-notarissen

ERELID

I. A. van de Graaff (1943-2009)

EREVOORZITTER

Dr. C.N.M. Renckens

De contributie bedraagt minimaal € 45 zulks met inbegrip van een abonnement op het Nederlands Tijdschrift tegen de Kwakzalverij; voor studenten, oio's en leerling-verpleegkundigen € 15. Een lid dat de Vereniging een bijdrage geeft van minimaal € 1.500, wordt vrijgesteld van verdere jaarlijks contributie, indien hij of zij het bestuur laat weten daar prijs op te stellen. Rekeningnummer NL37INGB0000032237 ten name van de penningmeester van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, Amsterdam

www.kwakzalverij.nl

Jaarvergadering 2021

Agenda 135ste jaarvergadering Vereniging tegen de Kwakzalverij
2 oktober 2021 van 10.00 – 11.30
Per videoconferentie of in De Nieuwe Liefde,
Da Costakade 102, 1053, WP Amsterdam*

Opening door de voorzitter

Notulen jaarvergadering 2020 (zie *Nederlands Tijdschrift tegen de Kwakzalverij*,
Jaargang 131, 2020.3)

Jaarverslag secretaris

Jaarverslag penningmeester/rapport kascommissie

Begroting 2021-2022

Jaarverslag webmaster

Jaarverslag hoofdredacteur *Nederlands Tijdschrift tegen de Kwakzalverij*

Juridische zaken / Stichting Steunfonds

Bestuursverkiezing: Van den Berg en Ter Borg treden af. Ter Borg is herkiesbaar,
Van den Berg niet

Afscheidsrede van voorzitter Nico Terpstra

Overdracht voorzitterschap van Terpstra aan Vemer

Wat verder ter tafel komt/rondvraag

* Voor een routebeschrijving zie www.denieuweliefde.com

Lijst kandidaten Meester Kackadorisprijs 2021

Uit een redelijk aantal meldingen heeft de jury van de Meester Kackadorisprijs 2021 (Renckens, Hengeveld en De Jong) de volgende lijst van zeven kandidaten vastgesteld, die in alfabetische volgorde hieronder worden geïntroduceerd. Zoals bekend is de prijs bestemd voor ‘instellingen, personen of ondernemingen die in belangrijke mate hebben bijgedragen aan de verspreiding in daad, woord of geschrift van de kwakzalverij in Nederland’ (voor het complete reglement zie *NTtdK*, juni 2003, pag. 1-2). Alle genomineerden zijn inmiddels per e-mail op de hoogte gesteld van hun kandidatuur. De winnaar zal op zaterdag 2 oktober voorafgaand aan het middagsymposium worden bekend gemaakt, waarna deze in de gelegenheid zal worden gesteld een korte apologie uit te spreken.

De jury en het bestuur danken de leden die kandidaten voor de Meester Kackadorisprijs 2021 hebben voorgedragen. Medio september zal er een persbericht over de lijst uitgaan met de top drie genomineerden.

1. ARTSEN COVID COLLECTIEF

Tijdens de beginfase van de Covid-19 pandemie presenteerde zich een klein clubje grotendeels niet-reguliere artsen met ronkende kreten als ‘brandbrieven’ en ‘Artsen Covid Collectief’, met een reeks zinloze oplossingen voor alle kwalen en problemen die de Covid-19 pandemie ontegenzeggelijk veroorzaakte. De harde kern bestond uit natuurartsen, homeopaten en andere kwakzalvers, soms met een artsentitel maar vooral figu-

ren met een lucratieve onderneming in het verkopen van niet-reguliere gebakken lucht. Zij slaagden erin om met listig gebruik van de artsentitel van een paar leden – en met een rookgordijn rond het werkelijke aantal aangesloten artsen – de indruk te wekken dat een significante beweging tegen de covid-maatregelen breed door de medische wereld werd gedragen. Het feit dat er ook nog enkele professoren tot het gezelschap behoorden, maakte op de buitenwereld ook indruk.

Het merendeel van hun adviezen en bemoeizuchtige onwetenschappelijke aanpak is inmiddels al lang weerlegd door echte wetenschappers, maar deze beweging slaagde erin door een uitgekookte publiciteitsoffensief net te doen of het ACC inhoudelijk iets voorstelt. Quod non. Tot het bestuur en de klankbordgroep behoren niet-reguliere coryfeeën als homeopaat Frans Kusse,

homeopathisch internist Hannah Visser (in de leer bij Kusse), natuurgeneeskundige endocrinologe Evelien Peeters, orthomoleculaire professor Frits Muskiet en radiologe in opleiding Kim van Oudenaarde die van het LUMC niet meer publiekelijk de aperte leugens uit de verboden documentaire *Plandemic* mag verspreiden.

2. HP/DE TIJD

Dit weekblad is genomineerd omdat het sinds 12 juni 2020 columns plaatst waarin dr. Carla Peeters ten strijde trekt tegen coronamaatregelen als mondkapjes, een strenge lockdown en tegen het testbeleid. Carla Peeters is immunologe en werkte jaren aan infectieziekten op het RIVM. Maar zij heeft dat wetenschappelijk instituut verlaten en COBALA *Good care feels better* opgericht, met als pretentieuze doelstelling: management, advies en coaching gericht op het creëren van gezonde organisaties die een bijdrage leveren aan een gezonde samenleving; het creëren en delen van kennis om gezonde mensen gezond te houden en het herstellen van disbalans; het samenwerken om een gezonde samenleving te realiseren; het organiseren van bijeenkomsten voor vrouwen in topposities om met een excellente gezondheid blijvend een top performance te geven. Daartoe ontwikkelt zij ‘op de situatie geënte programma’s om de veerkracht binnen 6 maanden significant te verbeteren. On onze diensten maken wij gebruik van moderne geneeskunde en traditionele wijsheden waardoor wij goede resultaten kunnen behalen.’ In haar columns in *HP/De Tijd* combineert ze inderdaad wonderlijke conclusies uit ‘de wetenschap’ met modieuze prietpraat over het versterken van het immuunsysteem. Voorbeelden: er overlijden minder mensen aan covid dan aan influenza; geen enkele studie bewijst dat coronavirussen een infectie kunnen veroorzaken; het gebruik van mondkapjes is lang niet zo onschuldig als gedacht; medische maskers bieden geen bescherming tegen infecties; de coronatest is onbetrouwbaar; de coronavaccins werden alleen onder gezonde vrijwilligers getest; tijdens het gebruik van Pandemrix hebben wereldwijd duizenden mensen narcolepsie ontwikkeld; door de versterkende werking van vitamine D, C en zink op het immuunsysteem zijn risicogroepen en zorgpersoneel beter te beschermen dan door lockdown. Tot zover een aantal voorbeelden van de onjuistheden die Peeters in *HP/De Tijd* mocht aanprijzen. Natuurlijk kan men zeggen: het is maar de mening van een columnist. Maar door Carla Peeters evenwel te

presenteren als immunoloog en door de opzet van haar columns vol verwijzingen naar wetenschappelijke artikelen en door het ontbreken van enige kritische reactie op haar beweringen wekt *HP/De Tijd* de schijn dat het gaat om objectieve wetenschap. Zou Carla Peeters vrijwillig zijn vertrokken bij het RIVM of zou zij daar zijn ontslagen vanwege haar bekering tot de kwakzalverij?

3. KNMG

Professionals zijn wettelijk verplicht hun vakkenis bij te houden of te vergroten. Dat geldt in ieder geval voor alle BIG-geregistreerden van welke discipline dan ook. Voor het bijwonen van cursussen, workshops, en congressen worden punten toegekend en de professional wordt geacht over een bepaalde periode niet alleen zijn vak voldoende te hebben uitgeoefend, maar ook een bepaald aantal bij- en nascholingspunten te hebben gescoord.

De kwaliteitscontrole over de scholing ligt bij de beroepsverenigingen van de professionals. Daartoe zijn er door de beroepsverenigingen beoordelingsinstanties in het leven geroepen (vaak commissies), die aan de desbetreffende scholing – mits deze aan bepaalde eisen voldoet – accreditatie toekent. Daarbij wordt ook het aantal punten aangegeven dat de scholing waard zou zijn. Het aanbod van na- en bijscholing is echter zo groot, dat een na- en bijscholingsindustrie is ontstaan die vervreemd is van haar oorspronkelijke doel, het bevorderen van vakinhoudelijke en wetenschappelijk verantwoorde kennis.

Het komt dan ook voor, dat bij de bij- en nascholing kwakzalverij wordt geaccrediteerd en dus onderzocht wordt aan BIG-professionals. Een voorbeeld daarvan vonden wij bij de accreditatie van onderricht door Ingrid Stoop in haar MatriXmethode, een werkwijze, die psychiatrisch of psychotherapeutisch onderzoek en behandeling veelal onnodig zou maken maar waarvoor geen spoor van wetenschappelijk bewijs kan worden aangevoerd. <https://www.kwakzalverij.nl/nieuws/de-matrixmethode-is-een-hersenspinsel-van-ingrid-stoop/> Een citaat: ‘Met de MatriXmethode als coachingsinterventie hebben professionals gegarandeerd een ontspannen werkdag. De cliënt bedenkt en past zelf de eigen oplossing toe, zonder inhoudelijk te praten over de gebeurtenis zelf’.

De accreditatie werd verleend door vijf instanties: de Stichting Kwaliteitsregister Jeugd (SKJ), de Landelijke Vereniging van Praktijk Ondersteuners Huisartsen op GGZ-gebied (LV POH-

GGZ) en het Kwaliteitsregister voor Verpleegkundigen en Verzorgenden (V&VN). Ook de artsenor-organisatie KNMG heeft via het ABAN in cluster ABC1 25 accreditatiepunten toegekend aan BIG-geregistreerde huisartsen, specialisten ouderengeneeskunde en artsen voor verstandelijk gehandicapten, die een cursus MatriXmethode bijwoonden. Ook bedrijfsartsen, leden van de ABSG, kregen nascholingspunten (Accreditatienummer ID 381534).

De nominatie valt thans ook ten deel aan de KNMG want die gezaghebbende organisatie faalt herhaaldelijk in haar kwaliteitscontrole van de door haar erkende accreditatie-organisaties. Zie in dat verband de nominatie voor de Meester Kackadorisprijs 2020 in verband met de accreditatie door Leerpunt Koel van een cursus door Ingeborg Bosch voor artsen. Koel was door de KNMG gemachtigd zelf onderricht te organiseren en deze vervolgens naar eigen goeddunken te accrediteren. Dat was een ernstige blunder, en anno 2021 heeft de geschiedenis zich herhaald. In het addendum 'Drie Afvallers' hieronder staan meer voorbeelden van ten onrechte geaccrediteerde cursussen.

Over die paar genoemde accreditaties zou de jury zich wellicht niet zo druk hebben gemaakt, ware het niet dat deze milde bejegening van kwakzalverij past in een patroon waarin de KNMG weigert zich openlijk te distantiëren van deze alternatieven. In 2018 werd de homeopathie in de ban gedaan door de Australische huisartsenvereniging: de KNMG weigerde desgevraagd dit initiatief over te nemen en hetzelfde geschiedde ook al in 2017, toen de Europese Koepel van Wetenschapsacademies EASAC het advies uitbracht om aan de homeopathie elke erkenning te onthouden. Tot teleurstelling van de EASAC was er van de zijde der KNMG wederom een oorverdovende stilte. Dat alles terwijl de KNMG ooit werd opgericht ter bestrijding der kwakzalverij.

4. HET LEIDSCH DAGBLAD/MEDIAHUIS

Het *Leidsch Dagblad* of het Mediahuis, waarin de regionale dagbladen zijn opgenomen, biedt geregeld een podium aan personen of instellingen die ruim – soms een hele pagina – reclame mogen maken voor hun kwakzalverijpraktijken of -denkbeelden. Nooit worden deze publicaties voorzien van een kritisch, wetenschappelijk commentaar. Enkele voorbeelden: Een column van Linda Abrol, Helende Reis Practitioner, coach, energetisch healer en eigenaar van Praktijk Levensvisie,

over dementie (21 okt. 2020).

Een halve pagina met Margreet van Hecke, die 21 jaar bij de Regiobank in haar woonplaats werkte, en vrouwen nu thuis energetische massages geeft. Ze heeft zichzelf eerst een opleiding reiki cadeau gegeven en is daarna in een kamertje op de eerste verdieping gestart met haar massagepraktijk. 'Bij reiki geef ik via handoplegging energie. Niet alleen aan mensen. Ik heb een keer een bos tulpen in tweeën gedeeld. Een bosje gaf ik energetische massage door mijn handen eromheen te doen. Het verschil was overduidelijk. De tulpen die ik had behandeld, zagen er veel fleuriger uit.' Een sterk bewijs door middel van gecontroleerde n=1 studie! (10 nov. 2020)

Een hele pagina het woord aan Lieneke van de Griend, 'huisarts 3.0.' Ze pleit voor een integrale aanpak van chronische aandoeningen en legt uit dat ook voeding als medicijn kan dienen. Ze vindt zichzelf niet zweverig of vaag. Ze ziet samenwerking met aanvullende zorgverleners zoals orthomoleculaire therapeuten – bekende kwakzalverij – als een verrijking. Ook zij komt met een sterk bewijs: de kat van haar tweelingzus genas van darmklachten door het bestje biologisch kattenvoer voor te zetten. (10 febr. 2021)

Een tranentrekkend paginagroot verhaal over chiropractor Sten Hofstad die vanwege de coronamaatregelen zijn werk niet meer mag uitoefenen. Waarom mogen de fysiotherapeuten wel doorwerken en zit hij in lockdown? Honderden patiënten met vooral rug- en nekklachten moeten zijn behandelingen missen. 'Sommige patiënten bellen me in tranen op. Ze balen of zijn zelfs wanhopig.' Hij vindt zichzelf niet zweverig. 'Ik heb een jarenlange universitaire opleiding gedaan.' Hij vergeet te vermelden dat dat een niet erkende buitenlandse 'universiteit' is geweest en dat er geen enkel wetenschappelijk bewijs is voor de effectiviteit van chiropraxie. (11 febr. 2021)

5. REGIONALE OMROEP RIJNSMOND

Deze regionale omroep heeft afgelopen jaar aangekondigd dat orthomoleculair therapeut Liesbeth van Duijn uit Schiedam een vaste rubriek in de programmering krijgt om over voeding te praten. Van Dam is opgeleid tot diëtiste, maar toen zij na het afronden van haar opleiding zelf nog steeds last had van overgewicht ging zij op zoek naar nieuwe ideeën.

Op de website staat te lezen: Via omzwingingen belandde Liesbeth van Duijn bij het 'systeem' dat ze nu hanteert. 'We gebruiken een systeem, waar-

bij we op basis van een bloedanalyse een programma op maat maken. Met een driedaagse menucyclus en variatielijsten.' Een systeem dat op basis van bloedanalyse voedingsadviezen geeft is kwakzalverij. <https://www.rijnmond.nl/nieuws/202865/Dietiste-spreekt-uit-ervaring-eet-niet-de-banketwinkel-leeg> (08-01-2021, schrijver niet genoemd)

Ook de Rotterdamse Charlotte Labbee, schrijver van het boek *Brain Food*, kreeg alle aandacht van Omroep Rijnmond. Labbee verdiepte zich in de neurowetenschappen en orthomoleculaire geneeskunde. 'Dat bij elkaar is *Brain Food* geworden. Ongelooflijk gaaf wat je met je brein kunt doen als je daar de kennis van hebt.' Alweer een advertorial voor het orthomoleculaire gedachtengoed terwijl er geen bewijs van effectiviteit is. <https://www.rijnmond.nl/nieuws/198289/Deze-schrijfster-had-verlamingsverschijnselen-tot-dat-ze-door-andere-voeding-haar-brein-gezond-at> (20-08-2020, schrijver niet genoemd). Gelukkig werkt bij omroep Rijnmond ook een slimme journalist, Paul Verspeek genaamd, die zich niet laat verleiden tot het propagieren van orthomoleculaire behandelwijzen. In zijn artikel 'In één klap is hij de bekendste huisarts van Nederland geworden. De man met hét wondermiddel tegen corona: hydroxychloroquine. De een vindt hem een kwakzalver, de ander ziet hem als nieuwe directeur van het RIVM. Wie is Rob Elens?' interviewt hij onze voorzitter Nico Terpstra over de strapatsen van Elens en schreef een uitgebalanceerd verslag (09-06-2020). Vervolgens krijgen – hoe spijtig! – daarna de twee bovengenoemde orthomoleculaire genezeressen van Omroep Rijnmond echter weer ruim baan om ongehinderd reclame voor orthomoleculaire onzin te maken.

6. VERMOEIDHEIDKLINIEK

De vermoeidheidsklinieken, een keten van behandelcentra opgezet en geleid door een 'ervaringsdeskundige', zegt zorg te bieden aan patiënten met het Chronische Vermoeidheid Syndroom (CVS) en alle bijbehorende varianten daarop. Chronisch vermoeid zijn is geen pretje, maar de kans dat je door de ratjetoe aan therapiejes van deze commerciële klinieken minder moe wordt, lijkt bescheiden. Maar niet getreurd: de orthomoleculaire diëtenisten waarmee deze club werkt, weten wel raad.

Bizar is de paragraaf op hun website over vitamine B12, zoals iedereen die de VtdK volgt een 'behandeling' die vaak door gewetenloze geldkloppers met een artsdiploma als melkkoe

wordt gebruikt door patiënten met vage klachten op zeer dubieuze gronden lek te (laten) prikken met over het algemeen overbodige B12-injecties.

De vermoeidheidsklinieken gaan hier schaamteloos op de onwetenschappelijke toer volgens hun website: 'In Nederland is de behandeling met een hoge dosering B12 op dit moment een niet-reguliere behandeling. Er is geen wetenschappelijk bewijs van de werking. In het Vermoeidheidsklinikum wordt op basis van jarenlange ervaring en zorgvuldig testen toch vaak een hoge dosering vitamine B12 in de vorm van injecties, neusdruppels of smelttabletten geadviseerd, als onderdeel van de behandeling van ME/CVS klachten.' Kortom: wetenschap overboord, maar de kassa rinkelt.

Helemaal onbegrijpelijk werd het toen de Vermoeidheidsklinikum zich ook met long covid leek te gaan bemoeien, terwijl zij in de persoon van neuroloog Jan Bonte juist iemand kort werk verschaftte die geen middel onbenut heeft gelaten – en nog laat – om de preventie van Covid-19 in een kwaad daglicht te stellen. Bonte knipte bijvoorbeeld gaten in zijn mondneusmasker en probeerde daarmee weg te komen bij zijn vorige baas, het Ikazia-ziekenhuis, die hem daarop logischerwijze de deur wees. En nu gaat juist hij bij een 'kliniek' werken die slachtoffers van long covid – de ziekte die ze misschien door zijn toedoen hebben opgelopen – van hun klachten moet afhelpen? Inmiddels is Bonte al weer ontslagen bij de Vermoeidheidsklinikum.

7. ERBEN WENNEMARS

Wennemars is genomineerd omdat hij op radio en televisie Vitaepro aanprijst, een voedingssupplement. Naar zijn eigen zeggen: 'het eerste dat me opviel was de vitaliteit en frisheid die het product uitstraalde. En vitaliteit, dat is waar ik voor sta. Al jaren maak ik me sterk voor een vitale en gezonde samenleving. Dat doe ik via allerlei initiatieven en kanalen. Want ik geloof in de kracht van bewegen, voor jong en oud. Of dat nou sporten is, of elke dag een wandeling. Het is goed voor je lichaam en goed voor je geest en dat gun ik iedereen. En ja, ik gebruik Vitaepro dagelijks. Ik ben fit en hoop dat nog lang te blijven. Natuurlijk geloof ik niet dat je van een pilletje fit of vitaal kunt worden, maar je kunt het wel blijven! Daar moet je ook zelf wat voor doen. Dat heeft voor een groot deel met je levensstijl te maken, zoals we allemaal weten. Natuurlijk heb ik nagedacht voordat ik mijn gezicht ergens aan verbond en uiteraard heb ik ook onderzoek gedaan. Maar ik

sta voor waar VitaePro voor staat: een gezonde levensstijl en zo lang mogelijk vitaal. En als een supplement daar een bijdrage aan kan leveren: waarom niet?’ Eerder maakte *Radar* al gehakt van het product, terwijl Bert Keizer in *Trouw* van 23 april 2021 wees op de aanprijzing van seleen als onderdeel van de Vitaepro pillen, terwijl in hun eigen referenties te lezen valt dat er bij een normaal eetpatroon geen aanwijzingen voor een tekort worden gezien.

DRIE AFVALLERS, VOOR HEN GEEN KACKADORISNOMINATIE

Hieronder drie nominaties die uiteindelijk toch niet pasten binnen de criteria zoals die in het Reglement staan vermeld. De aanvechtbare beslissingen die het ABAN soms neemt dragen al bij aan de nominatie die de KNMG ten deel viel. De noodzaak voor een aparte nominatie verviel daardoor. De twee koepels, die werden voorgedragen voldoen niet aan de geest van de Meester Kackadorisprijs, omdat er hier toch sprake is van organisaties van alternatieve genezers. Zij bevorderen natuurlijk wel de kwakzalverij maar praktiseren deze ook zelf. Daarmee acht de jury de kans dat men tot inkeer komt vrijwel nihil. De prijs heeft ook als functie om weldenkende personen of hun instellingen te wijzen op veelal goedbedoelde, maar averechts uitpakkende acties c.q. uitspraken. De kloof tussen de reguliere medische wereld en de genomineerde persoon of instelling moet overbrugbaar lijken. Dat is hier hoogstwaarschijnlijk niet het geval.

Accreditatie Bureau Algemene Nascholing (ABAN)

Het ABAN van de KNMG voor het toekennen van accreditatiepunten aan volgens de VtdK vage *Integrative Medicine* (IM) nascholingscursussen ‘Practice what you preach’. De organisatoren positioneren de cursussen, in verleden en toekomst, onder de leefstijlgeneeskunde. Cursisten krijgen les in mediteren, (zelf)compassie, yoga, mindfulness en er is aandacht voor de kennis van het microbiom en de hpa-as (respectievelijk darmflora en bijnieruitputting, stokpaardjes uit de orthomoleculaire wereld). De cursussen staan bol van het kPNI denken, ofwel de klinische Psycho-Neuro-Immunologie, een verzinsel van fysiotherapeut L. Pruimeboom. In *Pub-Med* zijn over deze therapie geen publicaties te vinden. Desondanks krijgt een cursist die een cursusweekje meedoet in Villa Primavera, aan de Côte d’Azur, maar liefst 21 accreditatiepunten. Dit steekt om-

dat artsen jaarlijks 40 accreditatiepunten moeten kunnen aantonen voor hun deskundigheidsbevordering. De cursus wordt gegeven door docenten met een sterk pro-alternatieve reputatie, zoals integratief kinderarts Inès von Rosenstiel, Suzanne van de Waerd *integrative medicine*-arts (een niet-erkende titel), en Claudia van der Lugt (holistisch huisarts). Een protestbrief van de VtdK naar het ABAN haalde niets uit: het ABAN zegt in een reactie dat er voldoende reguliere onderdelen in de cursussen te vinden zijn en dat alleen deze worden geaccrediteerd. ABAN heeft meer boter op zijn hoofd: in het verleden heeft het een ski-bootcamp in Oostenrijk van punten voorzien en doet dat ook met een skireisje van de Amsterdamse IM-school, volgend jaar. Een ander punt dat de jury stoort is dat het ABAN geen aandacht heeft gehad voor de belangenverstremming van docente Claudia van der Lugt: zij is mede-eigenares van de Franse accommodatie Villa Primavera (‘helende omgeving waar je vanzelf in balans komt’).

Nederlands Instituut voor Belangenbehartiging van Integrale Gezondheidszorg (NIBIG)

Het NIBIG verleent diensten aan zorgverleners en opleiders en de meeste erbij aangesloten behandelaars zijn personen met op zijn best hbo-niveau. Een enkeling beweert psycholoog te zijn. Het heeft een eigen geschillencommissie en in samenwerking met de Federatie Leefstijl, Integratieve en Complementaire Zorg (FLICZ) een kwaliteitsregister. Onder integrale zorg verstaat het NIBIG een samenwerking tussen complementaire en reguliere zorg. De profielen van de bij het NIBIG aangesloten behandelaars laten alle een onwaarschijnlijk hoog waarderingspercentage zien, zonder dat duidelijk is waarop precies dit cijfer is gebaseerd. Aangeboden worden onder meer de volgende therapievormen: beeldende en oplossingsgerichte therapie – contextuele therapie – werkgerelateerde therapie – traumatherapie- systeem- en hypnotherapie – stresstherapie- integratieve psycho- en kindtherapie – lichaamsgerichte therapie en schematherapie. Ook bieden enige behandelaars ACT aan, *Acceptance and Commitment* Therapie. Wat al deze behandelingen nu precies inhouden, wordt niet uit de profielen niet duidelijk. In de nieuwsbrief die onlangs is verstuurd aan 3000 personen is een cursus aangeboden over de gevolgen en mogelijke gevaren van het coronavaccin, gegeven door John Schulpen. Dit is een Belg, die ervan overtuigd is dat coronavaccins via ‘genetische modificatie’ de mens

zouden willen verbeteren, een mens vermengt met elektronica en daarover heeft gepubliceerd. Hij noemt zichzelf de Belgische toezichthouder op de introductie van nieuwe medicijnen maar is dat niet. Hij waarschuwt voor de risico's van vaccinatie, in lezingen en geschriften. Alle leden van dit instituut moeten 'complementair opgeleid' zijn. Uiteraard op een cursus op minimaal hbo-niveau. Nu, dan weet u het wel.

Register Beroepsbeoefenaren Complementaire Zorg (RBCZ)

Het RBCZ is een overkoepelende organisatie die beoefenaren van complementaire en alternatieve geneeswijzen certificeert en registreert. Het zou daarbij gaan om artsen en therapeuten met een hbo-opleiding. Er zijn 8000 personen bij aangesloten en het is daarmee een van de grootste clubs van alternatieve behandelaars in Nederland. Het streeft naar een vrije en toegankelijke gezondheidszorg waar kwaliteit van leven en beter worden centraal staan, met oprechte aan-

dacht voor de cliënt. Het informeert de cliënt over verantwoorde en veilige behandelingen en de erbij aangesloten behandelaars geloven in gezondheid, in plaats van in ziekte. Het RBCZ tracht maatschappelijke erkenning te verkrijgen voor zijn beroepsbeoefenaren die doen aan complementaire zorg. Dat weerhoudt het register evenwel niet van het geven van desinformatie over corona en vaccinaties. Zo heeft het een oudhoogleraar (Pierre Capel) op een congres (waarvoor accreditatiepunten zijn gegeven) het woord laten voeren. Deze is van mening dat er geen tweede of derde coronagolf is en dat er foutieve testresultaten zijn gemeld. Zelf zou hij zich zeker niet laten corona-vaccineren, omdat het vaccin uit is op genetische modificatie. Dezelfde oudhoogleraar heeft in juni ook een nascholing verzorgd voor homeopaten en natuurgeneeskundigen en beweerde dat het coronavirus vrijwel geen slachtoffers maakt en dat een lockdown dan ook onzin is. ●

Symposium

Bakerpraatjes 2.0.

*Zinnige en onzinnige zorg rond
kinderwens, zwangerschap en
bevalling*

Datum: zaterdag 2 oktober 2021 13:30-17:00 uur
Locatie: De Nieuwe Liefde, Da Costakade 102, Amsterdam

**Accreditatie is verkregen voor alle artsen, verpleeg- en verloskundigen,
alsmede voor kraamverzorgenden**

Programma

Voorzitter: **Nico Terpstra**, huisarts

13:30 uur

Uitreiking Meester Kackadorisprijs 2021

14:00 – 14:30.

Zinnige en onzinnige adviezen rond zwanger worden.

Hans Vemer, gynaecoloog n.p.

Echtparen die proberen zwanger te worden krijgen vaak zinvolle adviezen van hun huisarts, gynaecoloog, familie en ook van internet. Maar er komen ook veel onzinnige en vaak dure adviezen op hen af, van niet-reguliere behandelaars, van goed bedoelende vrienden en van dokter google. Tijdens de voordracht zal getracht worden het kaf van het koren te scheiden.

14:30 – 15:00 uur

Evidence versus geloof in de alternatieve en reguliere zorg tijdens de zwangerschap.

Ank de Jonge, hoogleraar Verloskundige Wetenschap

De reguliere en alternatieve geneeswijzen lijken vaak haaks op elkaar te staan tijdens de zwangerschap. Toch hebben ze meer gemeen dan op het eerste gezicht lijkt. Bij vrouwen die 'natuurlijk' zwanger willen zijn zit soms angst voor medische interventies omdat die de zwangerschap zouden medicaliseren. Diezelfde vrouwen staan wel vaak open voor 'natuurlijke' behandelingen die niet wetenschappelijk zijn onderbouwd. Het gebruik daarvan zou eveneens als onnodige medicalisering kunnen worden beschouwd.

Zorgverleners uit de reguliere geboortezorg vinden zich soms op over de naïviteit waarmee mensen zich onderwerpen aan therapieën die niet bewezen zinvol zijn. Maar hoeveel interventies passen we toe in de geboortezorg die niet evidence-based zijn? Niet voor niets reikte Archie Cochrane in 1979 de houten lepel uit aan de obstetrie als zijnde het minst evidence based medisch specialisme.

15:00 – 15:30 uur

Pauze

15:30 – 16:00 uur

Wat is (on)zinnige zorg tijdens de baring en wie bepaalt dat?

Jeroen van Dillen, gynaecoloog obstetricus Radboudumc

Een baring is een van de belangrijke life-events in het leven van de vrouw en haar partner en de zwangere krijgt volop adviezen van professionals, familie, vrienden en (sociale) media.

De huidige standaard integrale geboortezorg is vraaggericht in plaats van aanbodgericht. De zorgvraag/het perspectief van de zwangere wordt gekoppeld aan de beschikbare evidence waardoor continue, gecoördineerde en kwalitatief goede zorg geleverd wordt. Daarbij staat gezamenlijke besluitvorming centraal en wordt informed consent gerespecteerd.

Maar hoe ga je om met vragen of interventies waarover je twijfelt? En hoe vertaal je zogenaamde evidence vanuit de richtlijnen naar het individu? In de presentatie wil ik reflecteren op bovenstaande vragen met voorbeelden uit de praktijk.

16:00 – 16:30 uur

De tuin vol mogelijkheden

Mieke Kerkhof, gynaecologe Jeroen Bosch Ziekenhuis en publiciste

Door de antenne geheel uit te schuiven in de spreekkamer, neemt men

totaal andere zaken waar. Met oprechte interesse en empathische communicatie komt een betere anamnese tot stand en ontstaat er een hogere therapietrouw. Een win-win situatie, derhalve. Zowel de patiënt als de dokter heeft een leuke dag. De beste burn-outpreventie voor alle partijen.

16:30 - 17:00 uur

Forumdiscussie

Sprekers

Hans M. Vemer is opgeleid tot gynaecoloog en was werkzaam in de vruchtbaarheid, onder andere reproductieve endocrinologie, microchirurgie en IVF.

Hij werkte in academia: universiteiten van Nijmegen, Leuven en Johns Hopkins; in de farmaceutische industrie bij Organon en Schering-Plough; en voor de non-profit sector bij Jhpiego en Concept Foundation. Sinds 2019 is hij bestuurslid van de VtdK.

Ank de Jonge is eerstelijnsverloskundige in Amsterdam en daarnaast hoogleraar Verloskundige Wetenschap en werkt aan de Academie Verloskunde Amsterdam Groningen en het Amsterdam UMC. Tevens is zij adjunct professor aan de *School of Nursing and Midwifery* van Western Sydney University. Zij heeft veel onderzoek gedaan naar organisatie van de (integrale) geboortezorg en de kwaliteit van de verloskundige zorg. Zij was onder andere projectleider van de IRIS studie, een grote studie naar het routinematige gebruik van echoscopie in de tweede helft van de zwangerschap ter verbetering van perinatale uitkomsten.

Jeroen van Dillen is gynaecoloog-obstetricus in het Radboudumc met aandachtsgebied maternale zorg. Als junior Principal Lecturer besteedt hij 40% van zijn aanstelling aan onderwijs en participeert in alle fasen van de studie geneeskunde tot aan de medische vervolgoopleidingen. Wat betreft onderzoek is hij voorzitter van de NVOG-special interest group 'kwaliteit en organisatie van geboortezorg' en begeleidt meerdere (student)onderzoekers in binnen- en buitenland.

Mieke Kerkhof is gynaecologe in het Jeroen Bosch Ziekenhuis in 's-Hertogenbosch. Daarnaast schrijft zij veel als columniste voor tijdschriften zoals het *Nederlands Tijdschrift voor Obstetrie en Gynaecologie*, *Arts en Auto*, het intranet van het Jeroen Bosch Ziekenhuis (wekelijkse rubriek 'hoe-ist' vanaf 2009).

Zij publiceerde drie boeken:

Tussen gemak & genoeg: oneliners, wijsheden en anekdotes in de gynaecologie en obstetrie (2013);

Even ontspannen, mevrouw. Belevnissen van een bevlogen gynaecoloog (2014);

Klaar is Kees. Een knipoog naar het levenseinde (2017).

Eerst kijken, dan kunnen we altijd nog zien verschijnt in november 2021.

Inschrijving via www.kwakzalverij.nl

Corona drijft sommige antroposofen in extreemrechtse armen

C.N.M. Renckens

In de jaren 60 en 70 werd het intellectuele en politieke klimaat in ons land beheerst door linkse denkers en politici.

De VVD was een klein partijtje van *Telegraaf*- en *Elsevier*lezers en Den Uyl was minister-president. *De Volkskrant*, van oorsprong bezit van de Katholieke Arbeiders Beweging, KAB, werd steeds linkser en als weekblad was *Vrij Nederland* obligaat voor een ieder die mee wilde doen aan het publieke debat. Radio (*In de Rode Haan*) en televisie (*Zo is het toevallig ook nog eens een keer*, *Diogenes*, *Brandpunt* e.d.) werden door linkse journalisten gedomineerd. Bibeb, Joop van Tijn en Gerard van Westerloo waren onovertroffen. In dat klimaat was ook de figuur van Jan Blokker (1927-2010) van grote betekenis als columnist, schrijver, publicist en amateurhistoricus. Hij schreef filmscenario's, filmrecensies, kinderboeken en literatuur en presenteerde veel tv-programma's met zijn kenmerkende stemgeluid. Natuurlijk was hij links, maar begon zich, inmiddels adjunct-hoofdredacteur van *de Volkskrant*, in toenemende mate te ergeren aan goedkoop feminisme, sociaalwerkers in de politiek en aan vormingstheater. Hij schreef daarover fraaie satirische columns, die hij in 1974 bundelde in *Ben ik eigenlijk wel links genoeg?*. Aan die verzuchting moest ik terugdenken na lezing van het essay #nietmijnantroposofie van Désanne van Brederode.

Désanne van Brederode

Désanne van Brederode (1970) is een antroposofisch *angehauchte* filosofe en weet haar vertolking van deze dwaalleer zo te verpakken dat de organisatoren van de Anatomische Les 2017 te Amsterdam, een initiatief van AMC en *de Volkskrant* zich niet ontzagen haar tezamen met medeantroposofe Machteld Huber uit te nodigen voor een dialoog over 'positieve gezondheid' en andersoortige spiritualiteit. Dit schandaal vond plaats

in het Amsterdamse Concertgebouw. Dat was ook toen als altijd uitverkocht en zo'n tweeduizend bezoekers maakten die middag mee. Maar dit terzijde. #nietmijnantroposofie verscheen op 27 februari 2021 in het dagblad *Trouw* en gaat over de receptie van de coronacrisis en haar bestrijding onder antroposofen.

Désanne van Brederode blijkt verbijsterd te zijn, want corona drijft antroposofen in extreemrechtse armen en naar wantrouwen over Covid-19 en de bijbehorende overheidsmaatregelen. Kritiek daarop is in antroposofische kringen uitgegroeid tot stemmingmakerij, aldus de filosoof. Eerst bezingt ze in haar essay al het mooie van de antroposofie, want anders dan in veel andere spirituele, new age-achtige kringen, wordt denken er niet ondergeschikt gemaakt aan het volgen van je gevoel en heet wetenschap er niet al meteen verdacht: hooguit betreurt men de eenzijdigheid ervan en tracht die aan te vullen met een meer holistische benadering.

Tommy Wieringa besprak het essay in de *NRC* van 8 mei en hij had – anders dan Van Brederode – van de antroposofen niets anders verwacht. 'Wantrouwen jegens de wetenschap, esoterische gevoeligheid en occulte dwalingen zitten nu eenmaal in de antroposofische leer ingebakken. Mijn schooltijd heb ik grotendeels onder antroposofen doorgebracht. Je oren deden zeer van alle quatsch over de superioriteit over het blanke ras, de invloed van etherische en astrale lichamen op onze ontwikkeling en de biologisch-dynamische voedingsleer waaruit slechts een vreugdeloos soort sadisme sprak. Engelen en de Christusfiguur waren er ook, alsmede graalridders en de weeïge Sulamith Wülfing-achtige sprookjesfiguren; een eclectisch allegaartje al met al'.

Antroposofie is niet alleen een zienswijze: de visie wordt ook praktisch vormgegeven en dat al een eeuw lang, op zoveel terreinen, van landbouw tot geneeskunde, van onderwijs tot kunst, van ondernemerschap tot het bankwezen, zoals de Triodos Bank bewijst. Voor Van Brederode maakt dit de antroposofie zo geloofwaardig. Over veel zaken zijn antroposofen het wel eens, maar zodra zich iets aandient waarbij werken en voordrachten van Steiner niet zijn te raadplegen, wordt het lastiger, viel haar als Vrije School-leerling al geregeld op. Rudolf Steiner heeft racistische uitspraken gedaan en, hoewel die er zeker waren, niet elke antroposoof zat in de Tweede Wereldoorlog in het verzet. Er waren zelfs ronduit ambitieuze nationaal-socialistische antroposofen en niet weinig antroposofen stonden gebroederlijk zij een zij met extreemrechtse groeperingen. Van

Bredero meldt dat zij juist werkte aan een nog te schrijven boek, waarin zij zich verdiept in de verbanden tussen esoterie en nazisme. Het leek bij de demonstraties waarin antroposofen meeliepen meer te gaan over de vrijheid van het eigen lichaam dan over *Geistesfreiheit*. Het dragen van een mondkapje was een vreselijker vooruitzicht dan aangeraakt te worden door de wuivende banieren van openlijke 'foute' en agressieve groeperingen. Een Duitse, notoire antroposofie-bascher, Olivier Rautenberg, publiceerde foto's, speeches en namen van de antroposofische voorhoede in deze 'vrijheidsstrijd' op zijn blog en hij deed onderzoek naar de artikelen over corona die op sommige Duitse Waldorfscholen onder docenten en ouders werden verspreid.

Van Brederode verklaarde verbijsterd te zijn. Niet alleen over dit (hernieuwde) samengaan van extreemrechts en antroposofie, maar minstens zo zeer over de felheid waarmee ook enkele Nederlandse antroposofen de demonstraties toejuichten én de kritiek op voornoemd samengaan afwimpelden als overtrokken nepnieuws. De enige passende reactie op dit schokkende samengaan leek haar: je er op persoonlijke titel van distantieren. Desnoods met een hashtag #nietmijnantroposofie, of korter nog: #nietmijnnaam.

In eigen kring beleefde zij het toen nog anders. Tijdens de eerste lockdown voerde ze veel meer telefoongesprekken met antroposofisch geïnspireerde vrienden en vriendinnen dan met anderen. De nuance, de beweeglijkheid om de fenomenen vanuit vele perspectieven te bekijken, zonder ook maar de intentie om tot een eenduidig antwoord te komen beviel haar uitstekend. Terwijl ze dit bedacht, bereikte haar vanaf de zomer zo nu en dan per e-mail een brandbrief, rondgestuurd door een antroposofische vriend(in) en afkomstig van iemand die hij of zij niet persoonlijke kende, maar die hoopte dat zoveel mogelijk antroposofen kennis zouden nemen van de inhoud. In die mails grote bezorgdheid over de aantasting van menselijke vrijheid, veel 'wetenschappelijke gegevens', waaruit zou blijken hoe onbetrouwbaar de mainstream media rapporteerden over Covid-19 en tenslotte een oproep tot waakzaamheid, waarin joden en socialisme in negatieve zin ten tonele werden gevoerd.

Ten slotte volgde het gedeelte met de conclusies, dat zich, door de bondigheid en de resolute toon, ('Dit is wat er echt aan de hand is!') liet lezen als een pamflet. En dat niet alleen: met een paar gebundelde opstellen en redevoeringen van Joseph Goebbels en het eclectisch esoterische boek *De mythe van de 20e eeuw* van de natio-

naalsocialistische partijideoloog Alfred Rosenberg binnen handbereik, beleefde Van Brederode meer dan slechts een vage déjà vu. Zeker waar in één schrijven opeens, als uit het niets, het taalgebruik van Franklin D. Roosevelt werd aangevalen en waar de woorden joods en socialistisch een paar maal in één adem werden genoemd, in negatieve zin. Van Brederode liet weinig heel, van dat zogenaamd eigen onderzoek, want dat bleek bij nadere beschouwing helemaal niet zo eigen en origineel: het bestond vooral uit het aanklikken en bestuderen van filmpjes en teksten die al door anderen waren samengesteld of geselecteerd en algoritmen deden de rest. Haar verbijstering groeide, want ze vond het 'nogal wat' dat deze bezorgde antroposofen Nederland nu opeens met een dictatuur vergeleken en in hun retoriek de schijn wekten dat er al tijden een verschrikkelijke strijd om macht over de gehele mensheid gaande was, die nu, door corona, openlijk de oorlogsfase was ingegaan. Even pijnlijk was het dedain waarmee er werd gesproken over al diegenen die niet durfden of wilden zien wat er 'echt' gaande was en is.

Extra zorgelijk werd het, aldus de filosofe, waar aan uitspraken van Steiner werd gerefereerd, ter ondersteuning van dit grote, noodzakelijke verzet tegen het grote kwaad. Jammer genoeg leent het werk zich daar uitstekend voor. Dat wil zeggen, als je het snel leest en over alles en nog wat voordrachten van 'kenners' volgt, spiritueel gulzig en vanuit de wens voortaan door het leven te kunnen als iemand die inziet hoe alles met alles samenhangt, die op ieder terrein een spirituele deskundige is, die uiteraard niets meer van medemensen of het leven zelf hoeft te leren. Precies die instelling wreekte zich nu. Misschien was zij dan toch geen 'echte' antroposoof. Toch brengt ze wel enig begrip op voor het enthousiasme van mensen, die menen geestverwanten te moeten oproepen om ten strijde te trekken in wat antroposofen 'de missie van Michael' noemen. Maar voor dat 'in één en dezelfde zwier extreemrechtse en nationalistische partijen en groeperingen omarmen', brengt Van Brederode geen begrip op. Ze schrijft zich zelf weinig recht van spreken toe. Misschien, zo tobt zij verder, is zij

geen 'echte' antroposoof. Ze heeft niet de *Gesamtausgabe* van Steiner gelezen, maar dankt veel aan het periodeonderwijs van de Vrije School. Zij doet dagelijks de aanbevolen meditatie, maar houdt er geen consequent antroposofische levensstijl op na. Het was nooit haar doel om een 'echte' antroposoof te worden: ze ziet antroposofie en haar bewegingskunst eurtmie als hulp om zo goed mogelijk een echte naaste en een echte, belangstellende, open, lerende wereldburger te worden. Kon zij niet beter de antroposofie gewoon terzijde schuiven, nu blijkt dat sommige antroposofen zo makkelijk te verleiden zijn tot extreemrechts gedachtegoed? Nee, dat kan en wil Van Brederode niet. Juist omdat zij in deze coronacrisis ook heeft mogen zien, en nog ziet, hoe prachtig antroposofie zich blijft ontwikkelen in de Antroposofische Vereniging en in individuele mensen, en meer en meer met de wereld en haar vragen en noden samengroeit.

In de laatste alinea verheerlijkt Van Brederode de inzichten van Steiner, die haar gevormd hebben en zonder welke zij nu een ander persoon zou zijn geweest. Idealen koesteren en geloven in onbewijsbare zaken alsmede onweerlegbare eigen bovenzinnelijke ervaringen, die doen de rest. Je neemt dingen mee uit een vorig leven, karma noemt de antroposoof dat, en staat verwonderd, lerend en vragend in het leven. Met zelfrelativering, humor en verbeeldingskracht. Toe maar. De lezers van *Trouw* hebben na het kennismaken van deze antroposofische denkwereld meer inzicht gekregen in het geestelijk leven van Steiners volgelingen. Van Brederode demonstreert in dit essay hoe religieuze opvattingen en axioma's de denkvrijheid van een filosoof beknotten. Niet altijd prettig om zulks waar te nemen. En op humor heb ik in de aanhangers van Rudolf Steiner nooit kunnen betrappen. Of zij zich met haar vertrouwen in de medische wetenschap in de strijd tegen het virus nog wel kan kwalificeren als antroposoof: wie zal het zeggen? Zelf vermoed ik dat zij – net als Jan Blokker in de jaren 70 en ondanks een aantal geestverwanten waarmee ze niets te maken wil hebben – haar clubgenoten gewoon trouw zal blijven. ●

Reguliere en alternatieve huisartsen even pragmatisch? Een blik in de spreekkamer

Jaco Berveling

Veel Nederlandse huisartsen moeten niets hebben van alternatieve geneeswijzen. Ze willen hun patiënten geen ijdele hoop geven. Maar wat doe je wanneer een patiënt zelf vraagt om homeopathische middelen of andere behandelingen waarvan de werkzaamheid niet is bewezen? Dan blijkt de praktijk weerbarstig. Nico Terpstra, voorzitter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, reageert op de bevindingen van wetenschappers. Wat gebeurt er in de spreekkamer?

REGULIERE HUISARTSEN OVER ALTERNATIEVE GENEESKUNDE

Nederlands onderzoek is helaas niet voorhanden, maar zowel in Engeland als Duitsland zijn vrij recent diepte-interviews gehouden met tientallen reguliere huisartsen. Aan de huisartsen is gevraagd hoe ze staan tegenover de complementaire en alternatieve geneeskunde, of ze er gebruik van maken, en zo ja, waarom. Het blijkt dat de artsen in beide landen een opmerkelijk pragmatische instelling hebben.

In Duitsland hebben de onderzoekers van de TUM *School of Medicine* in München tientallen reguliere huisartsen geïnterviewd. Zowel ervaren artsen, in de leeftijd van 41 tot en met 70 jaar¹ als beginnende huisartsen (dertigers) met slechts enkele jaren ervaring.² Beide groepen stonden over het algemeen sceptisch tegenover complementaire en alternatieve geneeswijzen, maar gaven aan er wel regelmatig gebruik van te maken. Zo schreven ze allemaal met enige regelmaat kruiden voor.

De Duitse artsen hebben een pragmatische instelling. Het welbevinden van de patiënt staat in hun ogen voorop. Het gaat erom dat het probleem van de patiënt wordt opgelost. Een van de artsen:

‘Het voordeel is dat ik eenvoudigweg een breder palet bezit... Waar conventionele medicijnen tekortschieten of wanneer de patiënt andere ideeën heeft, dan heb ik nog alternatieve behandelingen.’ Een andere arts vertelde: ‘Dus, als de man weer kan lopen, omdat de pijn in zijn heup is verminderd, dan is het therapeutische doel bereikt. Het maakt niet uit of de heup is vervangen of dat ik acupunctuur heb gebruikt of iets anders heb aangeraden.’ De artsen gaven ook aan dat ze soms hun toevlucht nemen tot alternatieve geneeswijzen om het vertrouwen te winnen van hun patiënten. Dit vertrouwen is nodig, juist om ze ervan te overtuigen dat het gebruik van conventionele geneesmiddelen of behandelingen, zoals chemotherapie en operaties, soms echt nodig zijn.

Ook in Engeland overheerst pragmatisme. Aron Jarvis van de Universiteit van Manchester interviewde met enkele collega's 19 ervaren huisartsen in het noordwesten van Engeland.³ De artsen moesten niet veel hebben van de alternatieve geneeskunde en benadrukten dat die over het algemeen slecht was onderbouwd. Toch schreven ze het niet volledig af. Wanneer patiënten informeerden naar alternatieve middelen die geen kwaad konden, waren ze bereid het toe te staan:

‘probeer het maar’. Dit gold met name voor patiënten bij wie conventionele medicijnen weinig meer te bieden hadden.

We moeten, gezien het kleine aantal respondenten, voorzichtig zijn met deze onderzoeksresultaten, maar in onze buurlanden lijkt het pragmatisme in de spreekkamer te overheersen. Hoe zou dat in Nederland zijn?

‘IN DE SPREEKKAMER BEN IK EEN ZACHT EI’

Nico Terpstra, huisarts en voorzitter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, herkent de pragmatische instelling wel: ‘Als mensen tegen mij in de spreekkamer zeggen “dokter, ik ben bij de homeopaat geweest”, dan veroordeel ik dat niet. Ik ben de bondgenoot van de patiënt, niet zijn rechter. De patiënt staat bij mij op 1, 2 en 3. Ik ga nooit uit de hoogte doen. Als de patiënt aangeeft dat hij het prettig vindt om zijn ziekte met homeopathische middelen te bestrijden, dan zeg ik “ik hoop maar dat het werkt”. Ik ben er ook pragmatisch in, want de patiënt is mijn vijand niet. De vijand is de kwakzalver, de man of vrouw die uit geldbejag niet-werkende medicijnen verkoopt.’

Terpstra merkt op dat die pragmatische instelling je ook voor dilemma’s plaatst: ‘Ik zal een voorbeeld geven. Er kwam een patiënt bij mij die zijn hoge bloeddruk niet met medicijnen wilde bestrijden. Hij wilde per se homeopathische middelen. Ik zei die krijg je niet van mij, daarvoor is dit te belangrijk. Ik wil elk medicijn voorzichtig op je uitproberen, want ik denk dat hoge bloeddruk een belangrijke, en preventief te behandelen, aandoening is. Je raadt het al, elk pilletje dat ik voorschreef had bijwerkingen. Er was geen enkele pil op de planeet waar hij positief op reageerde. Dus toen zei hij “ik ga het nu echt bij de homeopaat proberen”. Hij voelde zich daarna direct een stuk beter, maar zijn bloeddruk bleef veel te hoog. Ik vertelde hem dat het een risicovolle situatie was, maar hij is er toch mee doorgegaan. Tot hij een beroerte kreeg. Toen heb ik een hele moeilijke tijd gehad. Had ik dit niet veel harder moeten aanpakken? Het is gebeurd omdat ik toegankelijk was en de bondgenoot van de patiënt wilde zijn. Ik kan loeihard zijn, maar in de spreekkamer ben ik een zacht ei. Ik vraag me nog steeds af hoe ik dit had kunnen voorkomen en ik weet nog steeds het antwoord niet. Ik had tegen hem kunnen zeggen “als je het zo ziet, dan is er voor jou geen plek meer in mijn praktijk”, maar dan laat je mensen in de steek. Het is een goed voorbeeld van hoe allerlei theoretische gedach-

ten over hoe het moet, stuklopen op wat je patiënt wil.’

ANTROPOSOFISCHE HUISARTSEN EN HOMEOPATEN OVER REGULIERE GENEESKUNDE

Nadine Raaphorst (indertijd Erasmus Universiteit, nu werkzaam bij de Universiteit Leiden) en Anne Knappe (Universiteit Utrecht) hebben dit thema van de andere kant benaderd. Zij interviewden juist huisartsen die complementaire en alternatieve geneeswijzen gebruikten en hoe die aankeken tegen de reguliere zorg en het gebruik van conventionele medicijnen. Raaphorst interviewde 19 antroposofen, acupuncturisten en homeopaten⁴ en Knappe interviewde voor haar masterscriptie 14 homeopaten.⁵

De motivatie van deze huisartsen om alternatieve geneeswijzen te gebruiken loopt uiteen, maar ze delen volgens deze twee studies een ‘holistisch’ wereldbeeld. Zowel Raaphorst als Knappe merkten dat de huisartsen op zoek zijn naar de ‘diepere oorzaken van ziekten’ en vinden dat je ‘breder’ naar ziekten moet kijken. De artsen zijn ervan overtuigd dat ‘een mens meer is dan wat je kan meten, wegen en tellen’ en dat sommige dingen niet meetbaar zijn, zoals emoties, de geest en ‘energieën’. Ze wijzen op de emotionele oorzaken van klachten (omdat, zoals een van de artsen het samenvatte, ‘99% van alle ziekten emotioneel bepaald zijn’). In hun ogen is een ziekte niet per definitie iets negatiefs. Je kunt er iets van leren voor je ‘persoonlijke en spirituele ontwikkeling’.

De interviews laten zien dat de alternatieve artsen gemengde gevoelens hebben bij conventionele medicatie. Toch schrijven ze in de praktijk bij ernstige en levensbedreigende situaties die conventionele medicijnen voor. Ze zien de medicatie als een ‘noodzakelijk kwaad’. Ook al worden mensen in hun ogen dan niet ‘echt’ gezond, het is voor de korte termijn wel een oplossing. De alternatieve artsen hebben ook nog andere, meer praktische argumenten. Wanneer patiënten zelf om conventionele medicijnen, zoals antibiotica, vragen dan geven ze die ook. Zoals een van de alternatieve artsen zei: ‘Nou ja, wie ben ik om te zeggen “je mag het niet”’.

Raaphorst wijst op nog een andere factor: regelgeving. Raaphorst: ‘De artsen die ik heb gesproken zouden het liefst vanuit hun holistische wereldbeeld willen werken, maar dat kan nu eenmaal niet. Dus ze staan pragmatisch tegenover reguliere geneeskunde. En dan niet alleen omdat

patiënt het wil, maar omdat het nu eenmaal moet. Ook al was het soms een frustratiepunt, ze benadrukten dat ze zich aan de regels hielden.’

Net als bij het Duitse en Engelse onderzoek onder reguliere huisartsen, moeten we ook met deze Nederlandse onderzoeksresultaten voorzichtig zijn. Raaphorst benadrukt de beperkingen: ‘Het onderzoek was niet bedoeld om representatieve uitspraken te doen over alle huisartsen in Nederland die complementaire en alternatieve geneeswijzen gebruiken. Je hebt bij dit kwalitatieve onderzoek te maken met een bias in je steekproef. Het gaat om mensen die mee willen werken. Er waren ook alternatieve artsen die niet mee wilden werken.’ Het kan goed dat de hardcore alternatieve huisartsen niet aan bod zijn gekomen. De artsen die Raaphorst interviewde hielden zich aan de regels en zagen de alternatieve geneesmiddelen als een aanvulling. Raaphorst: ‘Ik bleef tijdens de interviews vervallen in de term “alternatieve geneeskunde”. Dat vonden ze vaak geen fijne term. Ze zeiden dan “wat ik doe is niet alternatief, het is complementair”. Het reguliere was voor hen het startpunt.’

EEN ‘MEDICIJNVRIJE’ HUISARTS

Alternatieve genezers die ook keurig conventionele medicijnen voorschrijven? Zijn ze net zo pragmatisch als reguliere huisartsen? Nico Terpstra is verre van overtuigd. Hij kent teveel voorbeelden van regelrechte kwakzalverij. Terpstra: ‘Was het maar waar! Er zijn antroposofische huisartsen waarbij je als patiënt niet blootgesteld wordt aan reguliere praktijken. Het zijn mensen die de patiënt uitmelken en voorliegen. Een goed voorbeeld is Marije Berkelaar. Die noemde zichzelf “de eerste medicijnvrije huisarts”. Die wilde geen medicijnen meer geven en geen onderdeel meer zijn van de farmaceutische industrie, want het lichaam loste het allemaal zelf wel op. Ze

werkte wel mooi op een huisartsenpost. Collega’s vroegen haar “hoe werkt dat dan bij een acuut ziektebeeld, waarbij je direct moet ingrijpen?” Je zult op de huisartsenpost maar een medicijnvrij huisarts treffen: dat gaat te ver! Die Berkelaar dacht niet in termen van “en en”, maar was een voorbeeld van iemand die rücksichtslos de alternatieve wereld omarmde. Dat mag, maar dan moet je jezelf geen huisarts noemen. Dan word je maar alchemist, op zoiets.’ ●

Literatuur

- 1 Ostermaier, A., N. Barth, en K. Linde, How German general practitioners justify their provision of complementary and alternative medicine—a qualitative study. *BMC complementary medicine and therapies*, 2020. 20: p. 1-8.
- 2 Huber, C.M., N. Barth, en K. Linde, How young German general practitioners view and use complementary and alternative medicine: a qualitative study. *Complementary Medicine Research*, 2020. 27 (6): p. 383-391.
- 3 Jarvis, A., et al., General practitioners’ beliefs about the clinical utility of complementary and alternative medicine. *Primary Health Care Research & Development*, 2015. 16 (3): p. 246-253.
- 4 Raaphorst, N. en D. Houtman, A necessary evil that does not ‘really’ cure disease’: The domestication of biomedicine by Dutch holistic general practitioners. *Health*, 2015: p. 1–16.
- 5 Knappe, A.F., *Regular medicine: can’t live without, won’t heal within. The case of the Dutch homeopathic physician*. 2019, Universiteit Utrecht, Research Master Thesis History and Philosophy of Science: Utrecht.

Dr. J. Berveling, socioloog, is wetenschapsjournalist (www.debestewoorden.nl)

Nogmaals over modeziekten en enkele substraatloze aandoeningen

C. N.M. Renckens

In het vorige nummer vatte ik een flink aantal artikelen samen, die in het eindejaarsnummer 2020 van het *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* waren verschenen met als gemeenschappelijk onderwerp de medische hype. Mijn lezers weten dat dit onderwerp mij als sinds 1980 boeit nadat ik als jong specialist twee ingrijpende epidemieën/modeziekten had meegemaakt: vanaf 1980 woedde de ‘postnatale depressie’ en een decennium later de zogenaamde bekkeninstabiliteit. In mijn dissertatie uit 2004 onderzocht ik het fenomeen modeziekten en gaf een overzicht van de Nederlandse situatie. Hoewel dat op het eerste gezicht misschien niet duidelijk is, vertonen kwakzalverij en modeziekten veel overeenkomsten.

Zowel bij het een als het ander gaat het om zaken, waarvan nut en een wetenschappelijke basis ontbreken. Ook het stellen van onzinnige diagnoses is natuurlijk kwakzalverij. Een andere dwarsverbinding tussen kwakzalverij en modeziekten is dat je er bij de bestrijding ervan vroeg bij moet zijn. Precies zoals de Britten plegen te zeggen over de Schotten: je moet ze vroeg vangen. Preventie is de kern van de zaak. Is het slachtoffer eenmaal in de ban van een kwakzalver, die profiteert van placebo-effect, de gunstige inwerking van de tijd en van het respect dat gesomatiseerd ongenoeven in de omgeving kan afdwingen, dan wordt het lastig zulks aan de patiënt duidelijk te maken. Op vergelijkbare wijze is de weg terug voor de lijder aan een modeziekte vaak erg moeilijk. De ‘herkenning’ als ziektebeeld van een aantal sub-

jectieve klachten uit de altijd wel aanwezige ‘symptom pool’ (Shorter) biedt de lijder een verklaring van de medisch onverklaarbare klachten. De vaak catastroferende etikettering als modeziekte levert secundaire ziekte winst op, zowel in materiële als in immateriële zin. De nog amorfe, niet als medisch geziene, klachten van de ‘symptom pool’ (moehed, duizeligheid, pijn, geheugenproblemen, slaapproblemen etc.) transformeren in een echte ziekte. Ruzie met de baas predisponeert tot RSI, de kopstaartbotsing (hoe licht ook) kan tot chronische whiplash leiden, een adequaat behandelde tekenbeet tot chronische Lyme en de huisschilder schrijft zijn klachten toe aan de oplosmiddelen in de verf. En deze serie kan nog aanzienlijk worden uitgebreid. *De Richtlijn Diagnostiek en Behandeling van mensen met Whiplash Associated Disorder I / II* (p. 13)

van de Nederlandse Neurologenvereniging formuleert e.e.a. zo:

‘In de literatuur worden voor het chronisch whiplash syndroom verscheidene oorzakelijke factoren genoemd zoals de aard en ernst van het ongeval, ernst van de pijnklachten, sociale, culturele en financiële omstandigheden en de manier waarop de betrokkene omgaat met ziekte (coping). Het wordt dus beschreven als een complex ziektebeeld. Op grond van overeenkomsten in symptomatologie en (multifactoriële) pathogenese rangschikt men het wel onder de functioneel somatische syndromen of chronische pijnsyndromen (Barsky 1999, Deyo 2000, Ferrari 2001). De klachten van het “chronisch whiplash syndroom” verschillen nauwelijks of niet van die welke voorkomen bij soortgelijke syndromen, zoals fibromyalgie, burnout syndroom, environmental hypersensitivity en van haar voorganger de “railway spine”. Slechts de entree tot het klachtensyndroom is verschillend. De term chronisch is naar de mening van de werkgroep in dat verband niet gelukkig, omdat chronisch eventueel zou kunnen worden geïnterpreteerd als blijvend’.

De praktijk leert dat genezing van zo’n modeziekte weinig voorkomt en dat alleen van cognitieve gedragstherapie (CGT) wel succes wordt gezien. Men hecht echter zeer aan zijn secundaire ziekte winst en genezing kan gezichtsverlies opleveren. De patiëntenverenigingen, vrijwel steeds gesteund door een enkele sympathiserende medicus, doen hun uiterste best om de publikaties over CGT aan te vallen en niet zelden worden de bringers van dit in hun ogen slechte nieuws bedreigd. De Groningse psycholoog Bram Buunk stopte om deze reden met zijn publicaties op dit gebied. Een ander kenmerk van deze soort aandoeningen zijn de problemen, die zij ondervinden in de omgang met keurings- en verzekeringsartsen. In artikel 5 van de Wet WIA (Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen) is bepaald dat arbeidsongeschikt is degene die als rechtstreeks en objectief medisch vast te stellen gevolg van ziekte, gebrek, zwangerschap of bevalling slechts in staat is met arbeid ten hoogste 65% van het maatmaninkomen per uur te verdienen. Dit artikel dient aldus uitgelegd te worden dat slechts sprake is van arbeidsongeschiktheid als een verzekerde op medische gronden naar objectieve maatstaven gemeten de in aanmerking komende arbeid niet kan of mag verrichten. Voorts kan in bijzondere gevallen worden aangenomen dat aan laatstgenoemde eis is voldaan, ook al is niet geheel duidelijk aan welke ziekte of aan welk gebrek het onvermogen om arbeid te verrichten

valt toe te schrijven. In die bijzondere gevallen geldt dan wel als (minimum)eis dat bij de (onafhankelijke) medisch deskundigen een vrijwel eenduidige, consistente en naar behoren medisch gemotiveerde en verantwoorde opvatting bestaat dat de verzekerde als gevolg van ziekte of gebrek niet in staat is de desbetreffende arbeid te verrichten. Aldus de definities zoals gehanteerd door de wetgever. Geen wonder dat veel verzekeringsartsen worstelen met de interpretatie van deze wet. De rechter moet zonder enige medische kennis de knoop vaak doorhakken. Drie voorbeelden.

EEN DERTIENJARIG MEISJE MET TIEN JAAR LATER NOG ALTIJD WHIPLASH

Over deze casus schreef ik reeds in juni 2018, want ik vond het onbegrijpelijk dat de aansprakelijkheidsverzekeraar ASR van de ‘dader’ in het ongelijk werd gesteld. Vijf jaar na een zeer ‘laag energetisch trauma’ van plm. vijf km/uur in een kopstaartbotsing had het meisje nog uitgebreide klachten, die toch onmogelijk aan dat geringe trauma, vergelijkbaar met dat van iemand die tegen een dichte deur oploopt, kunnen worden toegeschreven. Het ging dus om een trauma van een intensiteit die vrijwel iedereen dagelijks wel eens ondervindt. De ‘delta V’ bedroeg (3,4 tot 7,2 km/uur), maar het hof Amsterdam stelde toen in navolging van de uitspraak in eerste aanleg dat ‘de lage snelheid een oorzakelijk verband met directe gezondheidsschade niet in de weg staat’. ASR moest als aansprakelijkheidsverzekeraar toch de letselschade betalen. Wel moet er op last van de rechter nader onderzoek gedaan worden naar de vraag of de gezondheidsklachten die de vrouw nog ondervond gelinkt kunnen worden aan het trauma van bijna acht jaar geleden. Een WIA-arts beschreef de toestand van cliënte als volgt:

‘Cliënt claimt een algeheel onvermogen tot functioneren in werk of op school. Zij weet niet of dat in de toekomst nog zal verbeteren. Voor Wajong 2015 kan iemand alleen in aanmerking komen als zij door ziekte/gebrek volledig en duurzaam geen mogelijkheden heeft tot arbeidsparticipatie en deze ook niet kan ontwikkelen. Bij cliënt zijn na een ongeval in 2010 klachten (vooral pijn in nek, schouders, rug en hoofd, naast concentratie- en geheugenproblemen) ontstaan waardoor zij aangeeft beperkingen te ervaren in het concentreren en zwaar tillen. Lichamelijke activiteiten kosten haar moeite. Op basis van de

aangeleverde stukken constateer ik dat er sprake is van ziekte/gebrek in de zin van de Wajong'. 'Echter', aldus vervolgt de arts zijn verslag, 'de hieruit voortvloeiende beperkingen zijn niet goed objectiveerbaar en ondanks uitgebreid onderzoek blijkt uit de aangeleverde stukken dat er geen ernstige afwijkingen zijn gevonden'.

Het aantal experts en behandelaars waaraan het meisje tot 2018 is blootgesteld geweest is enorm, rechters en advocaten en verzekeraars niet meegemeld: huisarts, kinderfysiotherapeut, neuroloog, orthopeed, orthomanueel arts, mindfull therapeut, revalidatiearts, natuurkundige, verzekeringsgeneeskundige en psycholoog. In het arrest van 23 januari 2018 (een zgn. tussenvonnis) verordonneert het hof dat er een multidisciplinaire groep moet worden samengesteld, waaraan ten minste meegewerkt zou moeten worden door een neuroloog, een neuropsycholoog, een psychiater en een revalidatiearts, om te bepalen welk deel van de klachten kunnen worden toegeschreven aan die gebeurtenis van 10 juni 2010. Wat een vraagstelling, wat een opgave, zo sloot ik mijn betoog in 2018 af. Begin 2021 kon ik nog nergens een vervolg arrest vinden en ik ging er van uit dat er een schikking was geweest, die niet meer gepubliceerd werd. Doch ik vergiste mij. Overeenkomstig de opdracht van de rechter in 2018 bleek dat er wel degelijk een multidisciplinaire beoordeling had plaats gevonden, door de vier genoemde experts. Op 23 februari 2021 deed de rechter opnieuw uitspraak. De website van het Verbond van Verzekeraars vatte de zaak als volgt samen.

'Whiplash, ongeval 2010. Benadeelde ontwikkelt na achterop aanrijding op 13-jarige leeftijd met geringe botsingssnelheid (delta v 3,4 tot 7,2 km/uur) ernstige en langdurige klachten (concentratiestoornissen, vergeetachtigheid etc.). Er vindt onderzoek door vier deskundigen plaats: door neuroloog, neuropsycholoog, psychiater en revalidatiearts. (...) Het hof vindt voldoende aannemelijk dat causaal verband bestaat tussen de klachten en het ongeval. Het hof stelt daarbij voorop dat het er om gaat dat in juridische zin sprake is van causaal verband. Daarvoor is niet noodzakelijk dat een sluitende wetenschappelijke verklaring wordt gegeven voor de klachten. Het causaal verband is in beginsel voldoende aannemelijk indien voor het ongeval geen sprake was van dezelfde of vergelijkbare klachten (1), het ongeval de klachten kan veroorzaken (2) en een alternatieve verklaring ontbreekt (3). Aan deze vereisten is in dit geval voldaan. (zie r.o. 5.3). Met de deskundigenonderzoeken is het causaal vol-

doende aannemelijk geworden; het hof heeft geen behoefte aanvullende vragen te stellen. De revalidatiearts heeft concrete therapeutische suggesties gedaan. Naar het oordeel van het hof mag van benadeelde verlangd worden dat zij zich tot het uiterste inspant om die suggestie op te volgen. Indien zij dat niet doet, is voorstelbaar dat het causaal verband tussen haar klachten en het ongeval doorbroken wordt. Om die reden geeft het hof geen in tijd onbeperkte verklaring voor recht over het causaal verband tussen de klachten en het ongeval. Het hof beperkt de verklaring in tijd tot het einde van 2022. Het hof merkt op dat het kennis heeft genomen van de opmerking van de revalidatiearts over de negatieve invloed van een lopende procedure op de kans van slagen van een therapie. Dat probleem is naar het oordeel van het hof onoplosbaar. Het alternatief, het ondanks de therapeutische suggesties, toewijzen van de gevorderde ongeclausuleerde verklaring voor recht, zou ertoe leiden dat in de schadestaatprocedure in het kader van de causaliteit geen rekening meer kan worden gehouden met eventuele positieve resultaten van de therapie en ook niet met een eventuele verwijtbare weigering van benadeelde om zich in te spannen de therapie te volgen.'(einde citaat)

ASR werd opnieuw veroordeeld tot betaling van proceskosten, alsmede de honoraria van de vier geraadpleegde experts. Nog een citaat uit het arrest: 'ASR heeft nog opgemerkt dat niet uitgesloten is dat cliënte in de situatie zonder ongeval ook vergelijkbare klachten had kunnen ontwikkelen. Uit wat hiervoor is overwogen, volgt dat dit betoog niet afdoet aan het aannemen van causaal verband. Daargelaten dat de rapporten van de deskundigen geen aanwijzingen bevatten voor een predispositie van cliënte, staat volgens vaste rechtspraak van de Hoge Raad een persoonlijke predispositie van de benadeelde niet in de weg aan causale toerekening. Wel kan een bijzondere kwetsbaarheid van de benadeelde in aanmerking worden genomen bij de schadebegroting'. Het arrest laat zich lezen als een college psychosomatiek door een jurist geschreven. Geïnteresseerden moeten het zeker zelf gaan lezen. De rechter gaat mee met de revalidatie arts, die stelt nog therapeutische mogelijkheden te zien, mits zij afstand doet van haar strijd tot behoud van de uitkering. Ze krijgt daartoe tot eind 2023 de tijd. De schier hopeloze medische toestand van het meisje is af te lezen aan de ervaring van de rapporterende revalidatiearts:

'Ik heb betrokkene tweemaal onderzocht, eerst op mijn praktijkadres op 12-12-2019 waarbij ik

een poging gedaan heb om haar alleen te spreken maar een goede anamnese afnemen bleek niet mogelijk, gezien het feit dat ze een afwezige indruk maakte, al snel aangaf zich erg vermoeid te voelen en overprikkeld te raken en beperkte en vrij vage antwoorden gaf. Ik heb toen vader nog kort gesproken. Vervolgens ben ik op huisbezoek gegaan en heb haar op 16-01-2020 onderzocht bij haar ouders thuis in [K], waarbij ik haar eerst alleen gesproken heb en vervolgens heb ik met haar ouders gesproken. Ik was tot een huisbezoek overgegaan omdat betrokkene ook aangaf dat de ze de reis naar mij als erg vermoeiend had ervaren en zich daardoor ook minder kon concentreren. Ze hield het iets langer vol, ongeveer 40 minuten maar ook nu maakte ze een vrij afwezige indruk, gaf al snel aan vermoeid te zijn en overprikkeld te raken en wilde na 40 minuten het onderzoek beëindigen waarna ik met haar ouders gesproken heb.'

Een cynicus, die slechts oppervlakkig kennis neemt van dit arrest, zou geneigd kunnen zijn Multatuli na te spreken, die zei dat rechters er niet zijn om recht te spreken, maar om kwesties te beëindigen. Toch is dat beslist onjuist: ik kom hierop later in mijn epicrise nog terug.

STEWARDESS KRIJGT UITKERING WEGENS AEROTOXIC SYNDROOM, DE 'PILOTENZIEKTE'

De NRC van 20 juni pakte flink uit met grote letters: 'Ex-stewardess won uitkeringszaak na klachten over vuile cabinelucht en haar strijd is nog niet voorbij. Voormalig stewardess Evelyn van den Heuvel heeft een rechtszaak over haar arbeidsongeschiktheid gewonnen. Ze is gedeeltelijk arbeidsongeschikt geraakt door giftige stoffen in de cabines van vliegtuigen waarin ze werkte. Dat heeft de hoogste rechter op het gebied van sociale zekerheid geoordeeld. Het is voor het eerst dat een rechter het recht op een arbeidsongeschiktheidsuitkering toekent aan iemand met het zogeheten 'aerotoxisch syndroom'. Mogelijk lijden honderden mensen uit de luchtvaartbranche daaraan'.

De toen 26-jarige stewardess kon haar werk steeds minder goed aan wegens uitval van armen of benen en soms beiden tegelijk. Ook kreeg zij last van gillende hoofd- en buikpijnklachten. We schrijven 2016. Artsen konden niets vinden, ook niet toen zij eens met hevige klachten was opgenomen in het ziekenhuis in Bombay. Bedrijfsartsen van KLM gaan akkoord met gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid en zij krijgt lichter admini-

stratief werk. Zelfs dat houdt ze niet goed vol en zij heeft inmiddels zelf gelezen over het 'aerotoxisch syndroom', een niet-erkende ziekte. Als zij dat ook inbrengt wordt zij onderzocht door een keuringsarts van het UWV, die geen afwijkingen kan vinden. Hij verklaart haar honderd procent arbeidsgeschikt! Ze moet derhalve blijven werken, hetgeen ze weigert. In 2016 ontslaat KLM haar wegens werkweigering. Ook daarna houdt zij nog last van moeheid en concentratiestoornissen. Als 'diagnose' krijgt zij SOLK, somatisch onverklaarde lichamelijke klachten. Het UWV stopte haar uitkering medio 2016, waartegen Van den Heuvel in beroep bij de Rotterdamse rechtbank, die KLM in het gelijk stelde. Daartegen ging Van den Heuvel in beroep bij de Centrale Raad van Beroep (CRvB), meervoudige Kamer. Deze deed op 29 april 2021 uitspraak. Omdat er in de medische literatuur nog altijd geen acceptatie is van de diagnose aerotoxisch syndroom, waarbij vage klachten worden toegeschreven aan de extreem lage concentraties 'organofosfaten' in de cabinelucht, gaat Van den Heuvel op zoek naar medische experts die haar kunnen bijstaan. Onvermijdelijk komt daarbij allereerst de naam van de arts-piloot Michiel Mulder in beeld, die sprekeren houdt voor lijders aan het omstreden syndroom. Hij kent naar eigen zeggen wel 90 piloten met het syndroom. In 2017 verloor Mulder desondanks nog een vergelijkbare casus van een vlieger met het vermeende syndroom. Nu stelt hij in NRC dat de uitspraak van de CRvB een gunstig precedent zal zijn bij toekomstige rechtszaken, waarbij hij spreekt van 10% van alle KLM-vliegers die last zouden hebben van het syndroom. Het UWV spreekt tegen dat de uitspraak een precedentwerking kan hebben en stelt dat deze casus uniek is en op zich zelf staat. Behalve Mulder trad ook de Twentse neuroloog dr. G. Hageman in het krijt voor Van den Heuvel. Hij was eerder zeer actief als lid van de 'solvent teams', die het realiteitsgehalte van de diagnose OPS, oftewel schildersziekte oftewel chronische toxische encefalopathie (CTE) moest onderzoeken. In het hoger beroep heeft de door Van den Heuvel ingeschakelde verzekeringsarts Klijn zich vrijwel uitsluitend op de mening van Hageman verlaten, die beweerde 'ondersteunend bewijs' te hebben gevonden voor de diagnose aerotoxisch syndroom, hoewel er – Hageman dixit – nog geen criteria zouden zijn waarmee die diagnose kan worden vastgesteld. Zichzelf enigszins tegensprekend vermeldde hij in zijn rapportage dat hij relevante laboratoriumuitslagen had gevonden, die de diagnose zouden kunnen

ondersteunen. In een lab in Weert, dat bij de Vereniging bekend staat als niet gecertificeerd hofleverancier van orthomoleculaire kwakdiagnosen, werd een mutatie van het PON-1 gen gevonden, waardoor patiënt overgevoelig zou zijn voor organofosfaten, in een laboratorium in Erlangen, Duitsland zijn er fenylfosfaatbepalingen uitgevoerd. Er was een duidelijk verhoogde waarde van fenylfosfaat van 16.93 (normale waarden tot 5). Daarnaast werd in een laboratorium in Durham gekeken naar autoimmuun-antistoffen tegen neuronale eiwitten zoals map-2 en nfp en tau eiwitten en ja wel: ze waren zeven tot acht keer verhoogd in vergelijking met controles. Onbekend is naar hoeveel laboratoria bloed van Van den Heuvel is gestuurd totdat men bovenvermelde belachelijke uitslagen kon oogsten. Die lijken eerder afgedwongen door zeer breed testen, waarbij je altijd wel iets vindt, dan gebaseerd op gerichte aanvragen. De CRvB doorzag deze aanpak en ging wijselijk niet over tot erkenning van de diagnose aerotoxisch syndroom. Het arrest stelde: 'Daargelaten het al dan niet bestaan van een *aerotoxic syndrome*, heeft verzekeringsarts Klijn voldoende en inzichtelijk gemotiveerd dat sprake is van een medisch substraat'. De rechter lijkt hier toch geïntimideerd door de lab uitslagen. Wegens persisterende vermoeidheid en de concentratiestoornissen acht de CRvB een werkweek van drie dagen per week à zeven uur per dag redelijk en haalbaar. Hageman had – zonder verdere onderbouwing – gepleit voor drie werkdagen per week à vier uur, met steeds na twee uur een pauze. Beide partijen, UWV en Van den Heuvel worden partieel in het gelijk gesteld en het UWV krijgt de opdracht om na een nog te volgen arbeidskundig onderzoek een nieuwe beslissing te nemen. Het UWV wordt veroordeeld in de proceskosten.

LONG COVID

In het roemruchte *NTvG* nummer over de medische hypes werd long covid nog voorzien van een vraagteken. Ikzelf ging een stapje verder door het vermoeden uit te spreken dat er geen andere therapie zal worden gevonden dan cognitieve gedragstherapie, ondanks het grootschalige en in talrijke centra uitgevoerde wetenschappelijk onderzoek. Bij long covid gaat het om lang aanhoudende klachten van vooral vermoeidheid, concentratie- en geheugenstoornissen alsmede benauwdheid na een doorgemaakte covid infectie. Patiënten bij wie aan o.a. hart of longen nog restletsel kan worden gevonden of die neurologi-

sche afwijkingen houden, die vallen buiten de diagnose. Aan de populariteit van modeziekten komt meestal een eind als het wetenschappelijk onderzoek naar de oorzaak en biologie van deze aandoeningen dood loopt. Tot op dit moment is er voor long covid nog geen fatsoenlijk substraat gevonden en wachten wij af of er ooit een plausible verklaring, anders dan vanuit de psychosomatische hoek, wordt gevonden. Uiteraard is niet uit te sluiten dat dat gaat gebeuren, maar ik acht de kans erop gering. Op mijn vrij stellige uitspraken over de long covid kwam felle kritiek op twitter, maar ook van enkele bestuursleden van de VtdK kreeg ik commentaar. Men vindt dat ik eerst het nadere wetenschappelijk onderzoek moet afwachten. Voor de zekerheid wil ik hier beklemtonen dat mijn visie op deze epidemie van long covid niet een officieel VtdK-standpunt is. Het is mijn analyse en verwachting, maar uiteraard moet mijn gelijk eerst nog bewezen worden. Veel kenmerken van de lijders aan long covid komen overeen met het profiel van modeziekten en biologisch is het moeilijk uit te leggen waarom het syndroom juist en vooral optreedt bij mensen die de mildere vormen van long covid doormaakten en niet bij de gevallen die tot ziekenhuisopnamen leidden. Vrouwen zijn vaker aangedaan, een fenomeen dat ook voor de meeste modeziekten opgaat. Ik kan mij natuurlijk vergissen en ik realiseer mij ten volle dat we met een ongewoon virus te maken hebben: nooit eerder zagen wij een virus dat smaak en reukvermogen aantast, dat trombose en trombopenie kan veroorzaken, dat een 'cytokine storm' kan opwekken, blauwe tenen veroorzaakt alsmede concentratiestoornissen ('brain fog'). Op meerdere plaatsen in ons land draaien er follow-up spreekuren voor mensen met aanhoudende post covid klachten, maar hier en daar zijn deze al weer gestaakt: het ontbreken aan goede therapeutische mogelijkheden werkt ontmoedigend op arts en patiënt.

EPICRISE

Zoals al eerder met aandoeningen als ME/CVS, RSI, post-Q koorts en chronische Lyme het geval was is er nu ook weer sprake van een scherp debat over het realiteitsgehalte van deze mogelijk nieuwste tak aan de boom met modeziekten. Beide partijen, de sceptici en de gelovigen, hebben uiteraard het beste voor met hun standpunt en hun wens om de aangerichte schade van deze aandoeningen zo veel mogelijk te beperken. De gelovigen verwijten de sceptici harteloosheid en bothedheid, alsmede gebrek aan respect. De sceptici

beklemtone het gebrek aan wetenschappelijk bewijs voor de aangedragen stellingen van de lijdens en hun sympathisanten. De kern van de controversie is onderbelicht, maar mijns inziens duidelijk. Sceptici, waaronder ik zelf, zijn ervan overtuigd dat modeziekten verregaand te voorkomen zijn, mits de medici en wetenschapsmensen zich publiekelijk blijven uitspreken en de filosofie achter de modeziekten blijven afwijzen en aanvallen. Het moet gênant worden om je met een pseudo-diagnose te melden bij artsen en familie c.q. vrienden. Ook nu al worden trouwens veel lijdens aan dergelijke aandoeningen achter hun rug uitgelachen. De gelovigen benadrukken de realiteit van hun klachten en die kunnen inderdaad soms zeer heftig zijn. Er zijn maar weinig sceptici, die daaraan twijfelen. Als de lijdens vragen om respect bij de sceptici, dan mogen zij dat krijgen. Maar dat betekent niet dat wij daarmee de vaak zwakke en gekunstelde biomedische theorieën van hen overnemen. Die blijven onzinnig. Het is van tweeën een: je wijst de dwaalleer publiekelijk af en doet dat ook in aanwezigheid van de lijder of je houdt de mogelijkheid van een biomedische opheldering van het ziektebeeld open en de lijder blijft dan onbedreigd in zijn bubbel, zonder veel kans op genezing. Beide benaderingen simultaan omhelzen, dat kan niet. Men kan niet blazen en tegelijk het meel in de mond houden.

Voor verzekeringsartsen en keuringsartsen is deze categorie buitengewoon lastig. De wet stelt eisen aan de beoordelingen, die bijna niet zijn waar te maken. Het idee van causaliteit ligt bij juristen soms heel anders dan bij medici. Het lijkt het gemakkelijkste om de lijdens gelijk te geven en van een uitkering te voorzien. Ik acht dat echter een vorm van verwaarlozing en bovendien moeten uitkeringen betaald worden door de

gezonde premiebetalers. Ook zij hebben recht op een rechtvaardige en gegronde beoordeling van elke cliënt, die arbeidsongeschiktheid claimt op basis van een substraatloze aandoening. De rechter in de casus van het meisje met whiplash deed een uitstekende uitspraak. Op het eerste gezicht wreed en harteloos, maar tegelijk haar enige kans op herstel en normale deelname aan onze samenleving. Het tweede hier besproken arrest over de pilotenziekte is minder lofwaardig, al bleef hij het ziektebeeld afwijzen. Dat hij een paar oneigenlijk verkregen lab uitslagen tot serieus medisch substraat betitelde, dat is wel te betreuren. Whiplash, pilotenziekte en long covid: aan het palaver hierover is nog lang geen eind in zicht. ●

Noten

- 1 Shorter E. *From Paralysis to Fatigue*. New York: The Free Press, 1992, ix.
- 2 'Ziek Gedrag'. 10 december 2004. www.vpro.nl
- 3 Renckens. Whiplash revisited. *NTtdK*, 2018, no 3; 31-34.
- 4 ECLI:NL:GHARL:2021:1759
- 5 Website Verbond van Verzekeraars. Hof, whiplash, causaal verband.
- 6 Hoge Raad 19 juli 2019, ECLI:NL:HR:2019:1278 (rov. 2.10.3 – 2.10.5).
- 7 Citaat van W F Hermans in *Wittgenstein in de mode en Kazemier niet*. p. 79, 1967.
- 8 ECLI:NL:CRVB:2021
- 9 Long covid is de leken term voor het fenomeen. Medische term luidt: Post-Acute Sequelae van SARS-CoV-2 infection (PASC).
- 10 De voornaamste gelovigen op twitter zijn Judith Rosmalen, hoogleraar psychosomatiek Groningen, Mark Vink, ex-huisarts en ME-patiënte en wetenschapsjournaliste Asha ten Broeke.

In memoriam Frits van Dam (20 juni 1940-26 juli 2021)

Broer Scholtens

©Bas van Lier

Frits van Dam, bestuurslid van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, is maandagochtend 26 juli in het AMC in Amsterdam overleden. Prof. dr. Frits van Dam is 81 jaar geworden. Frits van Dam zat sinds 1999 in het bestuur van de vereniging. Bijna 20 jaar daarvan was hij actief als secretaris. Acht jaar geleden ging hij ook nog eens onvermoeibaar de strijd aan met de tabaksindustrie, de drijvende kracht achter doodsoorzaak nummer 1 in Nederland en in de hele wereld.

De activiteiten van Frits van Dam op het gebied van de kwakzalverij dateren van begin jaren zeventig. Hij bracht toen zijn visie over kwakzalverij naar buiten in een minderheidsrapport dat hij schreef, als lid van de Staatscommissie Alternatieve Geneeswijzen, onder voorzitterschap van professor Muntendam. Zijn minderheidsrapport werd indertijd omhelsd door het artsengenootschap KNMG; de Britse evenknie van het KNMG, BMA bracht zelfs een Engelse vertaling uit van het minderheidsrapport.

Voorzitter Muntendam zette van Dam destijds zwaar onder druk om zich te conformeren aan het eindrapport. Frits van Dam bleef echter trouw aan zijn overtuiging en boog niet, zo typeerde Nico Terpstra, voorzitter van de Vereni-

ging tegen de Kwakzalverij, twee jaar geleden in een speech bij van Dams afscheid als secretaris van de vereniging. Medische redenen zaten zijn enorme werkeethos te veel in de weg, en hij wilde voorrang geven aan zijn anti-rookwebsite Tabak-Nee. Gelukkig bleef hij tot aan het laatst deel uitmaken van het VtdK-bestuur.

Het was een kwakzalvers-affaire die Frits van Dam, twintig jaar na het Muntendam-rapport, uiteindelijk over de streep trok om in 1999 bestuurslid van de vereniging te worden, memoreerde Terpstra. Indertijd beweerde gepensioneerd internist Houtsmuller te zijn genezen van ongeneeslijke huidkanker dankzij een door hem uitgevonden dieet, een variant op het al even beruchte Moermandieet. Hij werd het troetelkind van de media en verscheen op radio en tv. De

oncologen die Houtsmuller in de jaren '80 behandelden moesten knarsetandend aanzien hoe duizenden kankerpatiënten hulp zochten bij de onsmakelijke Houtsmuller-therapie. 'Zij waren gebonden aan hun beroepsgeheim, maar toen de man in 1999 door het KWF werd uitgenodigd als feestredenaar bij hun 50-jarig bestaan, knapte er iets bij deze artsen. Zij meldden zich bij jou, Frits, en verklaarden dat er van dat verhaal over uitzaaiingen en ongeneeslijkheid niets waar was. Zij wilden buiten de publiciteit blijven, maar konden hun verhaal wel aan jou kwijt', aldus Nico Terpstra twee jaar geleden tijdens de ledenvergadering. 'Nog diezelfde dag nam je contact op met ons bestuur. Wij vielen Houtsmuller hard aan, beschuldigden hem van leugens en kwakzalverij, daagden hem uit om zijn medisch dossier door een onafhankelijk oncoloog te laten lezen.' Houtsmuller gaf in een tv-uitzending toe dat hij zich had 'vergift', maar deed tevens aangifte van smaad bij justitie. Houtsmuller won die zaak, weliswaar in tweede instantie maar zijn reputatie was gebroken. "Na dat succes had je de smaak te pakken en kon je niet meer weigeren: het bestaansrecht van de VtdK was hiermee overduidelijk aangetoond. Frits van Dam trad toe tot het bestuur van de VtdK", aldus Terpstra.

Resten enkele kenmerkende bewoordingen van verdrietige bestuursleden na het overlijden: 'Onversaagd, recht door zee, humoristisch, ontzettend aardig, een vasthoudende man zonder kapses, meedenkend, groot denker, rots in de branding van de vereniging, uit het goede hout gesneden, dierbare vriend, onverschrokken held.'

De afgelopen jaren hield Frits van Dam zich niet alleen bezig met de bestrijding van kwakzalverij. Frits is bedenker, oprichter en hoofdredacteur van de website TabakNee. De afgelopen acht jaar heeft hij actie gevoerd tegen de tabaksindustrie, in de vorm van kritische stukken

op zijn TabakNee-website, opiniestukken in landelijke kranten en tijdens juridische procedures in rechtszalen. Wat hij was begonnen in artikelen in het *Nederlands Tijdschrift tegen de Kwakzalverij* (NTtdK) – en later op deze website: *namings and shaming* van kwakzalvers – zette hij voort op zijn website TabakNee. Iedereen die het belangrijkste volksgezondheidsprobleem negeerde (roken) en (financiële) banden onderhield met de tabaksindustrie, kreeg de volle laag. Hard, en degelijk beargumenteerd en onderbouwd. De overall infiltrerende lobby van de tabaksindustrie kon slechts bestreden worden door deze te ontmaskeren en aan de schandpaal te nagelen. Hij deed dat onverschrokken en strijdvaardig, omschrijft de website TabakNee in een in memoriam. <https://www.tabaknee.nl/nieuws/item/2400-oprichter-en-hoofdredacteur-van-tabaknee-frits-van-dam-overleden>

Frits van Dam was secretaris van Rookpreventie Jeugd, een stichting die werd opgericht door twee longartsen, Wanda de Kanter en Pauline Dekker. De activiteiten van de stichting in rechtszalen en politieke debatten en in de vorm van stukken op de website TabakNee, hebben het gezondheidsgevaar van tabak de afgelopen jaren opnieuw in politiek Den Haag op de kaart gezet.

Frits van Dam werd op 20 juni 1940 in Amsterdam geboren. Hij studeerde psychologie aan de Universiteit van Amsterdam en werd daar wetenschappelijk medewerker. Daarna werkte hij als psycholoog bij het Nederlands Kanker Instituut – Antoni van Leeuwenhoek Ziekenhuis (NKI-AVL). Daar deed hij onderzoek naar de kwaliteit van leven van kankerpatiënten. Frits Van Dam werd halverwege de jaren negentig benoemd tot bijzonder hoogleraar 'Kwaliteit van leven bij chronische en/of levensbedreigende ziekten' bij de vakgroep Klinische Psychologie aan de UvA.

KWF Kankerbestrijding kende Frits van Dam in 2006 de Prof. dr. P. Muntendamprijs toe. <https://www.kwakzalverij.nl/nieuws/frits-van-dam-krijgt-muntendamprijs-2006/> Hij kreeg de prijs omdat 'hij een brug wist te slaan tussen arts, psycholoog en verpleegkundige door methoden te ontwikkelen voor de verbetering van de kwaliteit van zorg voor de kankerpatiënt', aldus de waarderende tekst van het KWF indertijd. ●

Dr. B. Scholtens, scheikundige, is redacteur van de website van de VtdK

Nico Terpstra, de Johan Neeskens van de VtdK, neemt afscheid

Jaco Berveling

Nico Terpstra (1956) stopt na zes jaar als voorzitter van de Vereniging tegen de kwakzalverij. Eind dit jaar beëindigt hij ook zijn huisartsenpraktijk. Nico werd tien jaar geleden bij de vereniging gehaald door Cees Renckens.

Hij voelde zich er direct thuis. Na een aantal jaar kwam de voorzittersstoel vrij en werd hij benaderd. Terpstra: 'Het idee was toen dat je geen "stoffige professor" als uithangbord moest hebben, maar een praktiserend arts. Daar waren er niet zoveel van, dus kwamen ze bij mij uit. Nu is het tijd om het stokje door te geven. Je moet nooit te lang ergens voorzitter van willen zijn. Je moet ook anderen de kans geven om hun talenten te laten

zien. Bovendien is het, naast je gewone werk, een vrij belastende functie. Ik ben nu bijna 65, en de afgelopen jaren zijn tropenjaren geweest.'

JOHAN NEESKENS EN JOHAN CRUIJFF

Terpstra voelde zich bij de vereniging thuis omdat hij vindt dat je kwakzalvers stevig moet aanpakken. 'De visie van de vereniging sloot naadloos

Nico Terpstra

aan op mijn belevingswereld. Je zult er af en toe met het gestrekte been in moeten, omdat het geen pas geeft om alles maar met de mantel der liefde te bedekken. Ik trek altijd de analogie met de voetballer Johan Neeskens. Zo nu en dan moet je er, in het belang van de goede zaak, met gestrekt been in. En Cees Renckens is dan meer de Johan Cruyff, de grote leider. Sommigen zullen Neeskens een rare houthakker vinden. Maar ook al wil ik als voorzitter op de achtergrond blijven, mijn modus operandi is toch "uitgesproken" zijn'.

Een uitgesproken mening laten horen, dat was Terpstra wel toevertrouwd. Hij maakte daarbij vaak gebruik van sociale media, waaronder Twitter en Facebook. Dat je als opiniemaker niet altijd vrienden maakt heeft hij aan den lijve ondervonden. Zo kreeg hij het aan de stok met Jan Bonte, een neuroloog die volgens Terpstra de medische regels aan zijn laars lapt. Zo weigerde Bonte tijdens de coronacrisis een mondkapje te dragen. De neuroloog typeert op zijn beurt Terpstra als een 'Twitterwetenschapper' die zijn 'warrige verhalen' baseert op 'vluchtige en bouwvallige kennis'. Terpstra reageert nuchter: 'Nee, het komt niet meer goed tussen ons. De man ging helemaal los, maar dat boeit en raakt me totaal niet. Als ik dingen zie, die niet kunnen, dan zeg ik er wat van.'

VERBINDING OF CONFRONTATIE?

Terpstra heeft in zijn jaren als voorzitter voor de harde lijn gekozen. Maar is dat wel de meest efficiënte manier om kwakzalvers aan te pakken? Terpstra is er nog niet uit: 'Dat is precies de discussie die we de afgelopen jaren hebben gevoerd. Hoe moet de vereniging zich positioneren? We horen zo nu en dan dat de Johan Neeskens-aanpak mensen afschrikt. Sommigen zeggen: "ik voel me bij de vereniging niet thuis". Ook vertelde een bekende professor mij: ik zou best op jouw symposium willen komen, maar ik wil niet met de vereniging worden geassocieerd". Een vriend van mij die in de marketing zit vindt dat we de naam van de vereniging moeten veranderen. "Jullie zijn de vereniging tegen iets, je zou voor iets moeten zijn". Ik denk dan "an me nooit niet". We zijn de oudste en de grootste vereniging tegen de kwakzalverij ter wereld. Het heeft marketingtechnisch misschien voordelen, maar we veranderen onze naam niet. Toch zijn er binnen de vereniging mensen die vinden dat we op een andere manier de discussie moeten aangaan: meer de verbinding zoeken dan de confrontatie.'

HET BESTAANSRECHT VAN DE VERENIGING

Uit internationaal onderzoek blijkt dat Nederlanders, vergeleken met andere Europeanen, maar weinig gebruik maken van kwakzalvers. In Duitsland ligt het percentage mensen dat alternatieve geneeskunde gebruikt bijna drie keer hoger dan in Nederland. Terpstra, met enige ironie: 'Ik vermoed, maar ik geef eerlijk toe dat ik het niet kan onderbouwen, dat dat te maken heeft met het glorieus optreden van onze vereniging. We hebben bij de vereniging nu eenmaal mensen met het hart op de goede plek, die goed kunnen uitleggen "mensen, je wordt bedonderd waar je bij staat". Iets in de nuchtere Nederlandse volksaard moet daarop aangeslagen zijn. Ik denk dat we in Nederland de homeopathie bijvoorbeeld aardig hebben weten in te dammen, zeker wanneer je het vergelijkt met Zwitserland en Duitsland.'

Ondanks die gunstige cijfers denkt Terpstra dat er altijd behoefte zal blijven aan een vereniging die kwakzalvers aanpakt. 'Kwakzalverij zal altijd doorgaan, dat zullen we nooit helemaal uitroeien. In mensen zit nu eenmaal de neiging om allerlei magische oplossingen niet uit te willen sluiten. Wat wij als vereniging doen, is de uitwassen bestrijden. En dan met name medici die de goede naam van de reguliere zorg bezoedelen door in een nevenfunctie kwakzalverij te beoefenen.'

OPVOLGER MEEGEVEN

Wil Terpstra zijn opvolger, Hans Vemer (gynaecoloog in ruste, gepromoveerd in Nijmegen), nog iets meegeven? 'Nee, iedereen heeft zijn eigen stijl. Wel ben ik steeds meer gaan zien dat de strijd op sociale media gevoerd wordt. De zichtbaarheid van de vereniging moet daar niet afnemen. Er zou nagedacht moeten worden over de vraag hoe je de stem van de vereniging op sociale media het beste vorm geeft.'

Nog een paar maanden en dan is Nico geen huisarts en geen voorzitter meer. Wordt dat geen enorme overgang? 'Ik heb geen enkel plan. Ik ben heel geïnteresseerd in het zwarte gat. Daar heb ik zin in. Dan word ik op 1 januari wakker en dan denk ik "wat nu?". Ik ben er van overtuigd dat er dan interessante dingen gaan gebeuren.' ●

Dr. J. Baveling, socioloog, is wetenschapsjournalist (www.debestewoorden.nl)

Het volk wíl worden opgelicht*

Caroline de Gruyter

Als mensen het moeilijk hebben, ziek zijn, hun baan verliezen en overal aan twifelen, wat willen ze dan? Ontsnappen. Weg uit de werkelijkheid. Van bijzondere dingen dromen, dingen waarvan ze weten dat die eigenlijk niet kunnen.

Tijdens de oorlog in Joegoslavië zaten er twee beroepen in de lift: de soldaat en de waarzegger. Theaterdirecteuren, politici, weekend-partizanen, winkeliers – over de soldaat dachten ze verschillend, maar naar de waarzegger gingen ze allemaal.

Turkije, tot zijn nek in buitenlands-militaire avonturen, en dus in de schulden, wil burgers moed geven. Er komen verkiezingen aan. Wat doet president Erdogan? Hij belooft zijn volk een ruimtevaartprogramma: een Turk op de maan in 2023. Weinigen geloven het. Maar het klinkt fijn.

Venetië, de rijke handelsstad, werd weggeconcurrereerd door Spanjaarden, Portugezen en Nederlanders die de weg naar de Oost hadden gevonden. Ineens kwam daar, eind zestiende eeuw, een mysterieus heerschap aan land. Een Cyprioot van origine, zei men: Bragadino. Hij strooide met geld, gaf copieuze diners, liet ieder zijn zorgen vergeten. En ineens ging het gerucht: Bragadino is alchemist, hij kan van geld méér geld maken. Hij sprak dat niet tegen, maar waarshuwde: mensen moesten geduld hebben. Dat hadden ze. Jarenlang. Iedereen droeg hem op handen. Iedereen wilde in de buit delen. Totdat Bragadino op een dag spoorloos verdween en de Venetianen begrepen dat ze waren opgelicht.

Waarom waren ze opgelicht? Omdat ze wilden worden opgelicht, schreef Grete De Francesco in 1939 in *Die Macht des Charlatans*, een wondermooi boek dat net in Berlijn opnieuw is uitgegeven (en ook, klunzig, online staat). ‘De macht van de charlatan stoelt op vervalsing’, schreef zij: ‘Als een zondaar ontdoet hij waarheid, kennis en woord van hun authenticiteit.’ Metamorfose

bevrijdt mensen van de alledaagse werkelijkheid. Even krijgen menselijke dromen en verlangens alle ruimte.

Meesteroplichter Charles Ponzi bood mensen honderd jaar geleden een belegging met een maandelijks rendement van 50 procent. Zolang mensen stortten, kregen hun voorgangers riant uitbetaald. Achteraf zeiden gedupeerden: we wilden het zo graag geloven.

De charlatan is als een arts die de mens van zijn lijden kan verlossen

Trump-supporters vertellen vaak dat ze op hem stemmen omdat hij sprookjes vertelt. De charlatan, schreef De Francesco, een joods-Oostenrijkse journalist die met een Italiaan was getrouwd, is 'als een arts die de mens van zijn lijden kan verlossen'.

Charlatan komt van het Italiaanse 'ciarlatano': iemand die op straat kruidenmengsels of verjongingswatertjes verkoopt, tanden trekt, verdwijntuucs doet, balletje-balletje speelt. Dit begon in de vroege Renaissance. Middeleeuwse religieuze dogma's smolten weg, maar de wetenschap vulde het gat nog niet. Charlatans wel. Neem Tabarin, de kwakzalver/acteur die op de Parijse Place Dauphine in narrenpak op een kar of plankier sprong en onzin vertelde. Strijkje erbij, gordijntjes – inimitable! Intussen verkocht hij geheime

zalfjes voor een rijke apotheker. Als warme broodjes.

De Verlichting had hier weinig vat op. Dat er ineens 'deskundigen' waren die dagdromerij, bijgeloof en samenzweringstheorieën weerlegden, zorgde hooguit dat het volk deskundigen ging haten. Wat belangrijk was, schreef De Francesco, die in 1893 in Wenen werd geboren onder de naam Margarethe Weissenstein, was de voorbeeldfunctie van een groepje burgers dat immuun was voor kwakzalvers en oplichters. Deze minderheid werd gemeden door de rest en leefde parallelle levens. Juist door hun onverstoortbaarheid 'dwongen zij de bedrogenen en half-bedrogenen om stil te staan en na te denken.' Hun levenswijze, houding en het feit dat zij niet waren opgelicht, bewees dat er wel degelijk een waarheid is. En dat charlatans charlatans zijn.

Margarethe Weissenstein noemde nergens de échte charlatans, op wie ze natuurlijk doelde. Dat maakt het boek zo sterk. Zij woonde in Wenen, Berlijn, Parijs en Milaan. Ze vluchtte voor de fascististen, maar werd in 1944 gearresteerd en weggevoerd naar het concentratiekamp Ravensbrück. Vermoedelijk is ze daar in 1945 overleden. ●

*Dit artikel verscheen eerder in *NRC Handelsblad* van 18 februari 2021

Het volk wíl worden opgelicht (2)

C. N.M. Renckens

Koperets titelblad *Charletaneria Eruditorum* van Johannes Burck. ©Bpk/Staatsbibliothek zu Berlin]

Enthousiast geworden na het lezen van de recensie van Caroline de Gruyter besloot ik mijn aarzeling te overwinnen en aan het wonderschone, De Gruyter dixit, boek *Die Macht des Charlatans* te beginnen. Mijn aarzeling betrof het feit dat de heruitgave van dit

boek in maart 2021 in het Duits was geschreven en mijn beheersing van die taal moest sinds 1963 toen ik voor Duits nog een negen op mijn eindlijst hbs-b behaalde, wel zijn afgezakt.

Dat bleek inderdaad het geval te zijn en mijn beperkte Duitse woordenschat maakte het lezen

Bragadino (pseudoniem, heette eerst Mamugnà)	1545 – 1591
L. Thurneyesser (zum Thurn)	1530 – 1596.
Jean S.Tabarin (heette eerst Anthoine Girard)	1584 – 1633
Tommaso Gianotti	1493 – 1577
John Case	Ca 1660 – 1700
Johann Andreas Eisenbarth	1661 – 1727
Domenico Gaetano, Conte di Ruggerio	?? – 1709
Thomaso R. von Jacopo Sansavino	1486 – 1570
Buonafede Vitali	1686 – 1745
Guiseppe Colombani	1676 – 1735/6
Francesco G. Borri	1627 – 1695
Johann Joachim Becher	1635 - 1682
James Graham	1745 – 1794
John Taylor, ridder	1708 – 1772
Alessandro Cagliostro (heette G. Balsamo)	1743 – 1795

Een selectie van de belangrijkste charlatans en alchemisten

van het meesterwerk tot hard werken. Zonder google translate was het niks geworden, maar wat werd dit zwoegen rijkelijks niet beloond! De schrijfster was cultuurhistorica en heeft een buitengewoon grondige studie van haar onderwerp gemaakt en het boek bevat vooral prachtige biografische schetsen van beroemde charlatans uit de 18de eeuw en in mindere mate ook van de 19de eeuw. Ook bevat het maar liefst 69 fraaie afbeeldingen. Zoals van een intellectuele en erudiete journaliste en historica met een Oostenrijkse afkomst kan worden verwacht is zij behoorlijk breedspakig, maar het is op vrijwel elke pagina smullen van de anekdotes en citeerbare quotes. Haar grondige kennis van de charlatans is indrukwekkend en we lezen erin dat het vaak slecht afloopt met deze mannen. Verbanning is de lichtste straf, levenslange opsluiting komt regelmatig voor en zelfs onthoofding is niet uitgesloten. Bij de geluksvogels blijft de ellende beperkt tot armoede en vergetelheid.

De imposante intellectuele bagage van de schrijfster blijkt uit de talrijke aanhalingen uit het werk van vooraanstaande tijdgenoten en geleerden. Zo put zij onder anderen uit een boek van John. Burck, dat hij in 1716 in Amsterdam uitbracht met de welluidende titel *Charlataneria Eruditorum*.

Ook Diderot besteedde in zijn *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* aandacht aan de charlatans (Parijs 1751). De Francesco kende dit werk. Zij was gehuwd met een Italiaan en zal dus geen moeite gehad hebben

met Guido Cosmacini's *Il medico saltimbanco, vita e avventure di Buonafede Vitali*. Een niet complete selectie van denkers en schrijvers, die in het boek aan bod komen bestaat uit Diderot, Thomas van Aquino, Goethe, Ahrendts, Hölderlin, Voltaire, Walpole, Rousseau, Schiller, Paracelsus, Frederik de Grote, Dante, Augustinus, Thomas Mann en Michelangelo.

In de tabel een selectie van de belangrijkste charlatans en alchemisten, die in het boek besproken worden.

De Francesco noemt zonder enige aarzeling Cagliostro de beroemdste charlatan van de 18de eeuw. Zij wijdt maar liefst 18 pagina's (p. 253 tot 271) aan zijn loopbaan en ik zal later in dit artikel daarvan een uitgebreide samenvatting geven, hem als prototype nemend van al die bekende charlatans uit die periode. Maar voor het zo ver is, zal ik de lezer eerst verwennen met een opsomming van de trukendoos waarvan de kwakzalvers, vaak tevens goudmakers c.q. alchemisten, zich bedienen. Dat aanbod aan behandelmethoden blijkt namelijk veel breder te zijn dan wat de oppervlakkige beschouwer veelal denkt. Ons idee van de kwakzalverij in de 18de eeuw wordt grotendeels bepaald door de talrijke schilderijen uit de Gouden Eeuw van beroemdheden als Jan Steen, Gerard Dou en Van Ostade waarop kwakzalvers, tandmeesters en keisnijders staan afgebeeld. In het overzicht van de kwakzalverij uit de 18de eeuw, zoals ik dat gaf in mijn *Dwaalwegen*, komen nau-

Cagliostro. Buste door J.H. Houdon (1741-1828). ©Courtesy National Gallery of Art, Washington

welijks namen van kwakzalvers voor en wordt veeleer een globaal overzicht gegeven van de positie van gilden, chirurgijns, magnetisme, bedevaarten, ledenzeters, oculisten en vroege reclameuitingen van 'Breuckmeesters, Quacksalvers en Broddelaers'. Met De Fransesco's gedetailleerde beschrijving van de dagelijkse praktijken van de 18de eeuwse charlatans, waarvan ik hieronder een overzicht zal geven, krijgen wij zo een veel completer beeld van die praktijken en krijgt mijn beperkte en globale historisch overzicht uit de Dwaalwegen een onmisbare aanvulling en completering.

DE TRUKENDOOS

Allereerst moest er aandacht getrokken worden en bij de meer succesvolle kwakzalvers die over personeel beschikten gingen deze helpers vaak al eerder naar de markt om daar de komst van de wonderdokter aan te kondigen. De entree van de charlatan kon zeer imposant zijn als er een door meerdere paarden getrokken koets in het spel was. De retoriek bleef eeuwenlang ongewijzigd en bestond uit het rondbazuinen van zogenaamde wondergenezingen – bijvoorbeeld van blindheid – ,

Cagliostro met drie bezoekers, die hem vragen naar het winnende nummer in de volgende loterij. ©bpk/DeA Picture Library

getuigschriften van hooggeplaatste personen, het aanbod armen gratis te helpen en dure kleren. Velen hadden de kunst van het goud maken bij oudere alchemisten afgekeken en de meerderheid had geen of een slechts zeer beperkte opleiding genoten. De Francesco sprak dan van 'Halbgebildeten'. Het gegil van de stakkerds, die een tandheelkundige behandeling ondergingen, moest worden overstemd door luidruchtige muziek. De lijdens aan staar, die door de staarsteker (oculist) waren behandeld, kregen het dringende advies het oog gedurende vijf dagen afgeplakt te houden. Na die periode was de kwakzalver al weer vertrokken en bevond zich buiten het bereik van de

meestentijds ontevreden patiënt. In willekeurige volgorde noem ik nu de diverse andere trucs zoals gebruikt door charlatans en in het boek van De Francesco beschreven. Zo werd gebruik gemaakt van duivelsuitdrijving en piskijkerij. Genezing op afstand bestond toen ook al: na onderzoek van urine of kledingstukken werd de diagnose gesteld en werd de toverdrank te koop geboden. De alchemie was een echte hulpwetenschap van de medische kwakzalver, die op zijn reizen soms de oven meebracht en in zijn optreden niet zelden wat goudstukken liet zien. Kostbare zilveren en gouden instrumenten werden gedemonstreerd om het publiek te imponeren. De charlatan ver-

kocht ook elixers, waarmee ongevoeligheid voor slangenbeten werd beloofd. Deze handel werd vaak bedreven door een helper, bij voorkeur een mooie jonge vrouw. In de show van de 'markt-schreeuwer' traden niet zelden ook dieren op: vooral aapjes, maar ook wel waarzeggende papagaaien en marmotten. Muziek werd gemaakt met fluiten, orgels of harmonica's. Er werd wierook gebrand, genezingen werden afgestemd op de stand van de maan, er werden horoscopen getrokken en aan nijlpaardtanden werden magische krachten toegeschreven. Jongleurs, koorddansers en vuurspuwers verhoogden de sfeer van verbazing en verwondering. Verjongingsmiddelen in goudrankjes ontbraken ook niet altijd. Charlatans van eenvoudige afkomst kozen niet zelden voor welluidender pseudoniemen of maten zich adellijke titels aan. Sommige kwakzalvers lieten zich betalen voor het voorspellen van de uitkomst van een loterij. Een patroon dat De Francesco ook aantroef in haar onderzoek is het fenomeen dat de kwakzalvers, die succesvol waren steeds brutaler werden in hun claims en mooie beloften. In smoezen verzinnen waren de charlatans ook sterk: als er bij het kiezentrekken iets afbrak, dan kwam dat steevast doordat het paard waarop de kiezentrekker zat een onverhoedse beweging maakte. Als er een menigte stond te wachten op de charlatan, die pas veel te laat kwam opdagen, was dat gevolg van het feit dat de laatste patiënt, vaak een graaf of hertog, bijzonder moeilijk was geweest. Ik zal hier de verleiding weerstaan om de trukendoos van de 18de eeuwse kwakzalver te vergelijken met die in het heden, maar twee wil ik er noemen. De eerste gelijkenis betreft het toenemend zelfvertrouwen en gevoel van onkwetsbaarheid bij des kwakzalvers toenemende populariteit. Een contemporair voorbeeld daarvan is ene Joke Damman, die begon als eenvoudige paragnost en eindigde met volle zalen, elke week. Als artiestennaam koos zij Jomanda en zij sloeg later geen enkel verzoek meer af: zo straalde zij bij de Leidse studentenvereniging Augustinus desgewenst een vat bier in en schoot zij een dierentuin te hulp, waar gedragsproblemen optraden bij de apen. Ander voorbeeld is dat van de 'halbgebildete' Willem Engel. Deze complotdenker en anticorona-activist met paardenstaart, is tegenwoordig dansleraar en brak ooit een promotie-onderzoek in de biochemie af, vrijwillig of gedwongen, dat is onbekend.

Casanova verachtte hem en vond hem grof, St. Germain had een verfijning die Cagliostro miste en hij zou volgens velen een proleet blijven, ook nog lang nadat hij zich de titel graaf had aangeme-

ten. Dichters als Goethe, Schiller, Tieck en Dumas maakten hem tot heldfiguur in hun gedichten. Het leven van Cagliostro is welbekend en wikipedia heeft over hem een uitgebreide bio. Daarin komt veel van de nadruk te liggen op zijn vermeende ketterijen en vrijmetselaarsfuncties. Na een moeilijke jeugd in Palermo, een jeugd waarin hij werd verwaarloosd, leerde hij op het seminarie van de heilige Rochus lezen en schrijven en vertrok toen naar een klooster waar hij mocht helpen in de apotheek. Daarmee werd de basis gelegd voor zijn interesse in geneeskunde. Wegens wangedrag werd hij daar weggestuurd. Hij werd een kundig vervalser en vervalste tegen betaling patenten, entreekaartjes voor het theater en testamenten. Hij verdiende goed en volgens de schrijver paste zijn uitbundige uitgavenpatroon voor eten en drinken bij zijn proletarische afkomst. Een adellijk man als St. Germain leefde daarentegen zeer zuinig. Tijdgenoot Biester beschrijft Cagliostro in de *Berlinische Monatschrift* van november 1787. Hij had nooit eerder een 'so plumpen und gemeinen Charlatan' getroffen. Cagliostro placht zijn clientèle te verzekeren dat hij 'pour soulager l'humanité travaillait comme un Boeuf'. Biester merkte op dat Cagliostro met zijn brede schouders en zijn dikke nek inderdaad geleek op Podolische stieren.

De angst voor justitie bracht hem tot zijn eerste reis en zo leerde hij in Messina en Malta gereputeerde alchemisten kennen, bij wie hij in de leer ging. Zijn fantastische kletsverhalen dateren van die tijd. Hij zou door een edelmoedige sheriff zijn opgevoed en later door een hogepriester, die hij vervolgens zou hebben vermoord, een feit dat geheim bleef. Al snel moest hij toch weer vluchten nadat hij betrap was op het vervalsen van een patent. Hij trouwde met de zeer schone 14-jarige Lorenza Feliciano, die hem al snel ging bijstaan in zijn optredens en de toverdrankjes verkocht, terwijl Cagliostro vanaf het podium zijn verhalen vertelde. Balsamo noemde zich in die tijd al Graaf Cagliostro. Door zijn gezwendel steeds gedwongen verder te reizen om uit handen van justitie te blijven trok het koppel in die tijd via Londen, Parijs, Duitsland naar Italië. Vaak werd hij gered dankzij hooggeplaatste personen, die hij in zijn ban had gekregen. De Francesco noemde hem de meest veelzijdige charlatan ooit: goudmaker, oorkondenvervalser, acrobaat, kwakzalver, exorcist en koppelaar. Zijn tweede verblijf in Londen leverde hem zijn grote doorbraak op. Hij klom snel op in de vrijmetselaarsloge en had lakeien, kamerdienaren en koeriers in dienst. Met zijn koets met monogram, afgekeken van Eisenbarth,

reed hij 'Bei Nacht und Nebel' door Londen. De volgende stations waren Brussel, Den Haag, Koerland, Rusland en Duitsland. In Straatsburg maakte hij kennis met kardinaal Rohan, die hij wist te betoveren. Hij richtte in Lyon een concurrerende Egyptische vrijmetselaarsloge op, die hij op onnavolgbare wijze bespeelde en waar hij zijn levensverlengende elixer sleet, door sommige medeleden als van goddelijke origine beschouwd. Vanaf 1785 maakte hij in Parijs zijn meest glorieuze jaren door totdat hij wederom moest verkassen wegens vermeende bemoeienis met de diamanten halsband affaire (die mede zou leiden tot de Franse revolutie). In de Bastille wachtte Cagliostro zijn lot af. De vijanden van Marie Antoinette kregen hem vrij. Aansluitend maakte hij meteen weer een triomftocht door Parijs. Ook de adel koos partij ten gunste van de voormalige straatjongen uit Sicilië, hetgeen niet kon voorkomen, dat hij de stad moest verlaten. Dat was in 1788. Vanuit zijn nieuwe woonplaats Londen schreef hij een brief

aan het volk van Parijs en beschreef de gruwelen van zijn verblijf in de Bastille. Het verboden pamflet circuleerde op grote schaal in Parijs. Er werden waaiers gemaakt met afbeeldingen van Cagliostro en zijn vrouw. Zijn grootste verdriet was dat hij nu de zieken niet meer kon genezen. Hij verkocht ook dure talismannen, geneeskrachtige kaartjes, tot aan Warschau toe. Daarmee zouden geesten kunnen worden opgeroepen, metalen worden veredeld, briljanten vergroot en zou met de Steen der Wijzen erbij eeuwige jeugd kunnen worden bereik. De chroniqueur De la Fontaine verbaasde zich over de goedgelovigheid van welopgeleide mensen met niet geringe geestkracht, die zich lieten bedonderen door een 'zo oliedomme en grove man als Cagliostro'. Daarna is het gedaan met zijn carrière en keert hij via Bazel en Turijn terug naar Rome, waar hij door de Inquisitie zal worden gearresteerd en levenslang krijgt wegens ketterij. Hij stierf een jaar later, 1795, in zijn kerker nadat hij kort tevoren nog zijn

Enkele citaten uit het boek

'Of de toversubstantie Steen der Wijzen, goud drank of rode Tinctuur heette, dat is onbelangrijk, want steeds verenigde zij drie elementen: goud maken, het leven verlengen en ziekten genezen'. (p.45)

'Leonardo da Vinci noemde de alchemie een leugenachtig-verderfelijke kunst en Dante plaatste de alchemisten in de achtste kring van de hel, nog lager dan de vervalers'. (p. 48).

*'Was ist die Alchemie, als eine Kunst zu lügen?
Was bringt sie anders wohl, als Menschen zu betrügen?
Was bringt sie dir mein Freund, als Asche, Seuffzer, Schweiß,
Als Hoffnung, leeren Wind und Schande vor dem Fleiß?'*
(gedicht van Hoffman von Hofmannswaldau). (p.54)

*'All ye that are of Venus Race
Apply your selves to Dr. Case;
Who, with a Box or two of PILLS,
Will soon remove your painfull ILLS.'*
(Dr. Case, al 33 jaar arts; p. 132)

Gaetano werd in 1709 opgehangen. Twee uitspraken werden daaraan gewijd.
'*Fumum vendidi, fune perii*' (Rook verkocht ik en ik kwam om door de strop) alsmede:
'*O quantus artifex pereo*' (o, welk een kunstig man gaat hier met mij te gronde'. (p 172)

Hoe opvallend is het dat veel mensen bij de keuze van hun arts buitengewoon kieskeurig zijn en zelfs artsen die reeds lang gevestigd zijn nauwelijks vertrouwen, maar de eerste de beste charlatan, die zich nog maar net in de stad ophoudt, consulteren en dat diezelfde mensen, die bij de arts klagen over hun armoede en hem hun lage inkomen voorrekenen, de charlatan grote sommen gelds in de klauwen werpen.

(*De vulgi erroribus*. Primerosio, uitg. Rotterdam 1668)

Gaetano werd in 1709 opgehngen (Variante p.35)

katholieke geloof had afgezworen. Goethe en Schiller schreven gedichten over deze charlatan der charlatans, respectievelijk 'Grosskophta' en 'Geisterseher', maar keerden zich later van hem en zijn familie af. Goethe juichte het toe dat de processtukken van de zaak van de Inquisitie tegen Cagliostro openbaar werden. Zo kan iedereen lezen over de bedrogene, de halfbedrogene en de bedrieger, aldus Goethe. Nog scherpere kritiek kwam uit de kringen van de Verlichting en zij werd opgetekend door de adellijke Elisa von

der Recke. De verstandige Catherina II wist niet hoe snel ze de avonturier Rusland eens had uitgezwezen en ze schreef zelfs een drietal komedies waarin Cagliostro's bolwerk met het 'Knallpulver des Witzes' opgeblazen en belachelijk werd gemaakt. Hem viel ook nog de eer te beurt navolgers te hebben, zoals ene Magno-Cavallo (het grote Paard) in Pommeren. Deze beweerde met zijn kuuroord onvruchtbaarheid te kunnen genezen.

Het boek sluit af met een welgeschreven en uit-

Auflehnung	<i>opstand</i>	Murmeltieren	<i>marmotten</i>
Begattung	<i>verwekken</i>	Perücke	<i>pruik</i>
Berufung	<i>roeping</i>	Quacksalber	<i>kwakzalver</i>
Betörten	<i>verleid</i>	Rieseneidechsen	<i>reuzensalamander</i>
Bude	<i>kraampje</i>	Saltimbanco	<i>rondreizende show</i>
Condottieri	<i>leiders (Ital.)</i>	Schildernden	<i>beschrijvend</i>
Eingesandt	<i>ingezonden</i>	Schwärmerei	<i>enthousiasme</i>
Entlarvt	<i>ontmaskerd</i>	Seiltänzer	<i>koorddanser</i>
Gefeit	<i>immuun</i>	Seuchen	<i>epidemieën</i>
Glücksversprechen	<i>belofte van geluk</i>	Strang	<i>strop</i>
Haube	<i>kap</i>	Taschenspieler	<i>vingervlugheid</i>
Höllenkreis	<i>kring van Dante's hel</i>	Unsitten	<i>onzedelijk</i>
Kaleschen	<i>koetsen</i>	Verschwenderisch	<i>verspillend</i>
Knochengescheur	<i>geraamte</i>	Verwandlungskünstler	<i>metamorfose artiest</i>
Leidbeladenen	<i>pijnlijders</i>	Zahnzieher	<i>kiezentrekker</i>
Marktschreier	<i>marktschreeuwer</i>	Zitterte	<i>beefde</i>
Mäzene	<i>patroons</i>	Zopf	<i>vlecht</i>
Mit den Beil hingerichtet	<i>onthoofd</i>	Schwindler	<i>oplichter</i>

Schwere Wörter

gebreed 'biografisch essay' van de hand van bezorger Volker Breidecker, waarin het zo tragisch eindigende leven van De Francesco wordt beschreven. Daarin valt onder meer te lezen, dat van het boek in New York in 1939 een Engelstalige uitgave verscheen, die goede kritieken kreeg. Ook Thomas Mann, toen in ballingschap in de VS levend, toonde grote waardering voor het boek en trachtte recensies in grote kranten te krijgen. Daarna raakte het boek meer dan een halve eeuw

in vergetelheid totdat het door de Duitse uitgeverij GmbH & H Co.KG in haar serie *Die Andere Bibliothek* werd heruitgegeven. De uitgever valt daarvoor zeer te prijzen. Ik gun het boek een grote lezerskring en sluit daarom een lijst *Schwere Wörter* bij uit het gelijknamige leerboek, dat bij velen wellicht traumatische herinneringen aan hun middelbare schooltijd zal oproepen. Hopelijk kan dat ertoe leiden dat de taalbarrière enigszins wordt verzwakt. ●

Rocco, een hond met SOLK

C.N.M. Renckens

Behandeling met ozongas

Niet alleen bij de mens, maar evenzeer in de dierenwereld kunnen zich hinderlijke of zelfs alarmerende symptomen voordoen, waarvoor bij nauwgezet onderzoek geen verklaring kan worden gevonden. Er bestaat voor die situatie een aparte naam: Somatische Onverklaarde Lichamelijke Klachten (SOLK). In de humane geneeskunde is een causale behandeling dan niet beschikbaar en geruststelling en vertrouwen op het natuurlijk beloop is dan het beste. Niet iedereen neemt daarmee genoegen en niet zelden worden alternatieve genezers geraadpleegd. Zij zullen het beeld altijd 'herkennen' en zijn maar al te graag bereid tot 'behandeling' over te gaan. In de dierenwereld zal het baasje niet zelden kiezen voor een alternatieve therapie. De geliefde Weimarse staande hond Rocco, bezit van Connie Witteman ('glamour-diva', volgens de *Story* van 31 maart) die vroeger furore maakte als Vanessa, werd in maart dit jaar met spoed naar een dierenkliniek gebracht nadat het dier, dat zijn kop had gestoten aan de tafel vervolgens een ernstig zieke indruk maakte. Uitgebreide diagnostiek bracht geen oorzaak aan het licht en het dier werd uit de controle ontslagen. De diva bleef ongerust over wat er maar met de viervoeter aan de hand kon zijn en kreeg van haar vriendin Patty Brard het advies om te kiezen voor

een natuurlijke aanpak. De reguliere aanpak had, á raison de € 3.200, immers geen soelaas geboden. Zo belandden Rocco en Connie in het Amsterdamse diergeneeskundig centrum Natuurlijk Gezonde Dieren in de Rijnstraat. Dat centrum wordt geleid door de dierenarts Stefan Veenstra, die allerlei alternatieve geneeswijzen praktiseert, zoals holistische en orthomoleculaire geneeskunde, goudkorrel acupunctuur, Chinese kruiden, kurkuma en ozontherapie. Vrij snel na aanvang van de ozontherapie knapte de Weimaraner Rocco goed op. De therapie bestaat uit het met een kathetertje inblazen van 60 cc ozongas in de endeldarm. Tijdens de behandeling moet de hond even stil blijven staan, hetgeen bereikt wordt door hem af en toe wat lekkers toe te stoppen. De *Story* besteedde uitgebreid aandacht aan de ziektegeschiedenis van Rocco en vroeg het oordeel van ons bestuurslid Sjeng Lumeij, gepensioneerd dierenarts en de diergeneeskundige faculteit te Utrecht. Beiden lieten zich negatief uit over deze kwakzalverij, waarvoor in de wetenschappelijke literatuur geen steun kon worden gevonden. Ook de Amerikaanse geneesmiddel waakhond FDA ontraadt de ozontherapie. Er moest hier sprake zijn geweest van een placebo-effect. Ook werd Witteman geïnterviewd, die volledig overtuigd bleek te zijn van de waarde van deze behandel-

wijze. Voor details kan worden verwezen naar de Instagram account Conniespower, waarin Witteman zich laatdunkend uitlaat over Lumeij. Deze zal zich daarvan weinig hebben aangetrokken, want de gepensioneerde diva heeft een kwalijke reputatie op het gebied van alternatieve geneeswijzen. Zo dreef zij enige tijd een schoonheidssalon, waar ook allerlei dubieuze methoden werden toegepast.

Onze lezers zijn vertrouwd met het feit dat kwakzalvers buitengewoon vindingrijk zijn in het bedenken van telkens weer andere en onverwachte behandelmethoden. Zo knipperde ik wel even met de ogen toen ik een artikel van Veenstralas, waarin hij de goudkorrel acupunctuur uiteenzette. Daarbij worden 18 karaats goudkorrel onderhuids ingespoten in de buurt van een acupunctuurpunt. De indicaties bestaan vooral uit orthopedische klachten en spierproblemen. Bijwerkingen zijn zeldzaam. In een artikel in het blad *Gezondheid* lichtte Veenstra de achtergronden toe met verwijzing naar enkele obscure tijdschriften. Het zou mij echter niet verbazen als

de goudkorreltherapie geïnspireerd is op de goudtherapie, zoals die bij ernstige reuma wel werd toegepast. Inmiddels is die methode vervangen door veel beter werkzame anti-rheumatica. Dat is de dierenarts-acupuncturisten natuurlijk ontgaan. Een zelfde mechanisme zou werkzaam kunnen zijn geweest bij de ozon-inblazingen. Wij doelen hier op de inblazing van tabaksrook bij drenkelingen. De methode staat goed beschreven in *Avis pour donner du secours à ceux que l'on croit noyés*, verschenen in 1740 in Parijs. De auteur ervan is onbekend. De methode genoot grote populariteit in de 18de eeuw en waarachtig niet alleen bij drenkelingen. Rond 1800 kwam er een einde aan deze curieuze behandelmethode. Voor geïnteresseerden in de neergang van de methode kan worden verwezen naar het veelomvattende *Du tabak pour Le mort. Une histoire de la réanimation*, van de hand van A. Serdeczny en eveneens verschenen in Parijs (2018). En zo herhaalt zich ook hier de geschiedenis: van tabaksrook naar ozon: het is slechts een kleine stap. ●

Inblazing van tabaksrook bij drenkelingen

Correspondentie

Amsterdam, 14 april 2021; brief aan prof. dr. H.R.B.M. Kummeling, rector magnificus UU.

‘Zeer geachte heer Kummeling,

Bij onze vereniging komen meldingen binnen over de heer Michal Heger, die aan uw universiteit verbonden is als wetenschappelijk medewerker biofarmaceutische wetenschap. Naast deze functie onderhoudt hij op zijn thuisadres een alternatieve praktijk, gericht op de corona pandemie. Wie zich vervoegt op het adres Leerdamhof 37, Amsterdam Zuid-Oost kan zich laten testen op de weerstand tegen corona en kan een bepaling van de vitamine D spiegel in het bloed laten verrichten. Is die te laag, dan levert Heger supplementen. Woonachtig in de Bijlmer richt hij zich vooral op mensen met een donkere huid, bij wie vitamine D tekort vaak zou voorkomen, hetgeen de weerstand tegen corona zou ondermijnen. Op zijn Facebook pagina afficheert hij zich als professor, verbonden aan uw universiteit. Op uw website met de namen van de hoogleraren komt zijn naam echter niet voor.

Graag attenderen wij u op deze gang van zaken, waarbij wij ons afvragen of het aan uw medewerkers wel is toegestaan in de vrije tijd dubieuze praktijken aan te bieden en of zijn gebruik van de professorstitel hier wel geoorloofd is. Wij menen dat de reputatie van de Utrechtse universiteit in gevaar kan worden gebracht.

Ik sluit de aanbiedingsbrief van Heger hierbij in, afkomstig van Facebook.’

w.g. Catherine de Jong, anesthesioloog, secretaris VtdK.

Op 31 mei ontvingen wij de volgende reactie.

‘Geachte mevrouw De Jong,

Op 16 april jl. heb ik u laten weten dat de rector mij heeft gevraagd om uw melding in behandeling te nemen. Ik heb inmiddels het een en ander uitgezocht. Helaas heeft dat door omstandigheden meer tijd gevraagd dan was voorzien. Onze excuses daarvoor.

Ik kan u melden dat dr Heger aan onze universiteit een onderzoekersfunctie heeft, maar geen hoogleraarspositie vervult. Hij is echter wel gerechtigd om de titel professor te voeren vanwege zijn benoeming als zodanig aan het *Jiaxing University Medical College* in de Volksrepubliek China. Deze informatie kunt u o.a. vinden op zijn profielpagina via onze website www.uu.nl.

Wat betreft de informatie op zijn facebook-pagina zullen wij met hem in gesprek gaan, maar binnen wettelijke grenzen staat het onze medewerkers vrij om in hun vrije tijd nevenactiviteiten te ontwikkelen.

Hartelijke groet, Myriam Nijssen

Juridische Zaken | Universiteit Utrecht |
Heidelberglaan 8 | 3584 CS Utrecht |
M +31 6 38295216 | E M.H.J.G.Nijssen@uu.nl'

Naschrift VtdK

Michal Heger (1977) is een oude bekende van onze Vereniging, met name omdat hij enige tijd het gebruik van curcumine propageerde en beurzen ontving van het Nationaal Fonds tegen Kanker, een nazaat van de beruchte kwakfondsen, waaraan de naam Pluut voor altijd verbonden is. Hij is gepromoveerd biochemicus en was tot 2019

werkzaam in het Lab voor Experimentele Heelkunde van het AMC. Sindsdien werd hij werkzaam aan de Utrechtse universiteit. Vanaf eind 2018 was hij tevens distinguished professor aan het Jiaxing University Medical College, Volksrepubliek China. Zijn CV vertoont een indrukwekkend aantal publicaties en hij sleepte ruim 2,6 miljoen aan beurzen binnen, niet alleen van het NFK, maar ook van KWF en landbouworganisaties, die hoopten dat zijn onderzoek naar curcumine winstgevende perspectieven zou bieden. Quod non. In Utrecht doet hij onderzoek op het gebied van nanotechnologie en fotodynamische therapie. Het is zeer betreurenswaardig dat een intelligent en hardwerkend wetenschapper als Heger zich inlaat met ordinare kwakzalverij om er een armoedige grijpstuiver bij te verdienen.

Heger

Na het verschijnen van het *NTtdK* van april 2021 ontving de secretaris het volgend schrijven:

'L.S.,

Bij deze maak ik bezwaar tegen het feit dat ik in uw tijdschrift genoemd wordt als een soort beunhaas. Dat mijn collega (A. Omtzigt) een andere manier van werken heeft betekend niet dat ik het daar mee eens ben. Ik huur daar spreekuur ruimte en administratieve ondersteuning en behandel vrouwen met menopauzale klachten volgens de richtlijnen van de NVOG en de DMS. Ik houd mij verre van alternatieve behandelingen. Ik heb mij jaren ingezet (en doe dat nog steeds) voor het wel en wee van de postmenopauzale vrouw. Ik ben penningmeester van de DMS, een van de oprichters van vrouwenindeovergang, schrijf op dit moment een boek over de menopauze voor medici met een aantal collega gynaecologen en bij deze groepen wordt ver af gebleven van alternatieve behandelingen.

Ik vraag aan U mijn naam te zuiveren in een volgende uitgave van *NTtdK*, met groet Bart van Aken, gynaecoloog"

Het bestuur reageerde als volgt:

'Beste collega Van Aken,

Dank voor uw reactie. Het is altijd ons doel om feitelijk juiste informatie te geven. U meldt ook dat u zich houdt aan de richtlijnen van de NTVG en de DMS. U heeft ongetwijfeld gelezen dat de NVOG richtlijnen acupunctuur als optie noemen, terwijl de werkzaamheid van acupunctuur nooit is aangetoond en het effect volledig placebo is. We hebben dit ook met collega Van Dijken besproken.

En op de komende cursus van de DMS spreekt ook collega Laven, die recentelijk op een huisartsencursus nog rode klaver adviseerde, een kruid waarvan het positieve effect niet bewezen is, en de ernstige bijwerkingen wel. Uiteraard zijn we altijd bereid om verder met u van gedachten te wisselen.

Met beste groeten, collegialiter,

Hans Vemer, Nico Terpstra, Cees Renckens.'

Integrative Dentistry Center, kwakzalvershol

Zoals de lezer in het vorige *NTtdK*-nummer april 2021 (p. 11-12) heeft kunnen lezen meldde de VtdK in februari aan IGJ dat er merkwaardige tandheekkundige kwakzalverij werd beoefend in het Amsterdamse *Integrative Dentistry Center*. Men richt zich daar op onbegrepen lichamelijke klachten en zet daarbij – om de slachtoffers te imponeren – de ConeBeam CT scanner in. Zo stelt men 'diagnosen', die gewone reguliere artsen en tandartsen volledig zouden missen. Op 15 juni ontvingen wij een reactie van de IGJ. Men was blij met onze melding en had een brief gestuurd naar de beide tandartsen, waarin men hen wees op de indicatiestelling met betrekking tot het gebruik van de ConeBeam. De praktijk krijgt een plek in het registratiesysteem van IGJ, maar van eventuele acties in de toekomst zullen wij niet op de hoogte worden gesteld. Dat de tandartsen Joy Terpoorten en Ky-Lie Tan hiervan onder de indruk zullen zijn, lijkt ons twijfelachtig.

Correctie

E.W. Söentgen, tandarts, mailde ons het volgende: De naam van de tandarts op pagina 11 van het *NTtdK* 1, 2021 bevat een verschrijving. Verpoorten moet Terpoorten zijn. ●

INHOUD

Agenda jaarvergadering	1
Lijst kandidaten Meester Kackadorisprijs 2021	2
Symposium	8
Corona drijft sommige antroposofen in extreemrechtse armen	11
Reguliere en alternatieve huisartsen even pragmatisch?	14
Nogmaals over modeziekten en enkele substraatloze aandoeningen	17
In memoriam Frits van Dam (20 juni 1940-26 juli 2021)	23
Nico Terpstra, de Johan Neeskens van de VtdK, neemt afscheid	25
Het volk wil worden opgelicht	27
Het volk wil worden opgelicht (2)	29
Rocco, een hond met SOLK	37
Correspondentie	39